

DOMOWINA
Zwiazk Łužiskich Serbow z.t.
Zwězk Łužyskich Serbow z.t.
Bund Lausitzer Sorben e.V.

FUEN · FUEV
Federalistiska unija europskich narodnych skupin
Federal Union of European Nationalities
Föderalistische Union Europäischer Volksgruppen

X. FUEN-Seminar

słowjanskich narodnych skupinow
a mjeńšinow

Międzynarodowa konferencja FUEN
z udziałem słowiańskich mniejszości
narodowych

slawischer Volksgruppen
und Minderheiten

of the Slavic national groups
and minorities

„Sebjezrozumjenje
narodnych skupinow“

„Samoświadomość
mniejszości narodowych“

„Das Selbstverständnis
der Minderheiten“

„Self-understanding
of national groups“

19. - 22. 10. 2006 Legnica - Polska/ Polen/ Poland

Wobdźělnicy seminarara · Uczestnicy seminarium · Teilnehmer des Seminars · Participants of the seminar

DOKUMENTACIJA - DOKUMENTACJA - DOCUMENTATION - DOKUMENTATION

Inhaltsverzeichnis/ Wobsah:

Program (po polsku) . . .□	3
Program (serbsce) . . .□	4
Programm (deutsch) . . .□	5
Helena Duć-Fajfer, Uniwersytet Jagielloński Kraków Emancypacyjne dążenia Łemków od połowy XIX w. do chwili obecnej	6
Helena Duć-Fajfer, Uniwersytet Jagielloński Kraków Das Emanzipationsbestreben der Lemken seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart	10
dr. Pětr Brězan, městopředsyda Domowiny - Zwjazka Łužiskich Serbow z.t. Domowina i jej zadania na przyszłość.	12
Dr. Peter Bresan, stellvertretender Vorsitzender der Domowina - Bund Lausitzer Sorben e.V. Die Domowina und ihre Aufgaben heute	14
Bjarnat Cyž, jednačel Domowiny - Zwjazka Łužiskich Serbow z.t. Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin na přikładze Serbow	16
Bernhard Ziesch, Geschäftsführer der Domowina - Bund Lausitzer Sorben e.V. Das Selbstverständnis der Minderheiten am Beispiel der Sorben	18
Medijowe wozjewjenja - Głosy prasy - Pressespiegel - Press releases	21
Teilnehmerliste . . . . .□	27

X. międzynarodowa konferencja FUEN z udziałem słowiańskich mniejszości narodowych „Samoświadomość mniejszości narodowych“ - program

piątek, dnia 20 października 2006

Seminarium Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im Witelona w Legnicy ul. Sejmowa 5a 59-220 Legnica,

- godz.9.00 moderacja: **Jerzy Starzyński**, przedstawiciel Łemkow oraz **Jurij Łuścanski**, Domowina
Powitanie: **Tadeusz Krzakowski**, Prezydent Miasta Legnicy
Zlatka Gieler, wiceprezydent FUEN
- Referaty: **dr. Helena Duć-Fajfer**, członek komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i
Etnicznych
„Dążenia emancypacyjne Łemkow od połowy XIX wieku do chwili obecnej“
dr. Pětr Brězan, wiceprezes Domowiny
„Domowina i jej zadania na przyszłość“
Dobiesław Rzemieniewski, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, naczelnik
Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych
„Regulacje prawne dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce“
(nie dostaliśmy)
- godz. 10.30 dyskusja
- godz. 13.00 spotkanie u Prezydenta Miasta Legnica, **Tadeusza Krzakowskiego**, (Ratusz Miejski)
- godz. 14.00 panel dyskusyjny – Hotel „Kamieniczka“
wprowadzenie: **Bjarnat Cyż**, dyrektor Domowiny
„Samoświadomość mniejszości narodowych na przykładzie Serbow Luzyckich“
dyskusja z udziałem przedstawicieli mniejszości narodowych
- godz. 16.45 zwiedzanie Starego Miasta

sobota, dnia 21 października 2006

- godz. 9.15 wizyta w siedzibie Łemkowskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Kyczera“, zwiedzanie biblioteki
- godz. 10.30 zwiedzanie nowowypudowanej cerkwi greckokatolickiej w Zamienicach,
prezentacja slajdów z życia parafii i miejscowych Łemków
- godz. 11.30 wizyta w Michałowie, spotkanie z panem Michałem Romaniakiem – miejscowym
działaczem łemkowskim, zapoznanie się z historią miejscowych Łemków (wysiedlo-
nych ze wsi Florynka w powiecie Nowy Sącz), zwiedzanie cerkwi prawosławnej
(zbudowanej w stylu łemkowskim),
obejrzenie miejsc upamiętniających 50 rocznicę przesiedlenia (akcji „Wisła“): obelisk
z pamiątkową tablicą, kapliczka.
- godz. 12.30 wizyta w Zimnej Wodzie, spotkanie z księdzem Jerzy Maliszem- proboszczem miejscowej
parafii prawosławnej, wizyta w cerkwi prawosławnej (dawnym kościele protestanckim),
zwiedzanie cmentarza, na którym obok siebie pochowani są Niemcy i Łemkowie (napisy
na nagrobkach w języku niemieckim i łemkowskim)
- godz. 16.00 Legnica - koncert Łemkowskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Kyczera“ oraz Łemkowskiego
Zespołu Dziecięcego „Kyczerka“ w Legnickim Centrum Kultury
- godz. 18.00 uroczysta kolacja – hotel „Kamieniczka“

niedziela, dnia 22 października 2006

– pożegnanie i odjazd

Michałów: zwiedzanie cerkwi/ Besichtigung der Kirche/ visit of the church

X. FUEV seminar słowjanskich narodnych mjeńšin „Sebjezrozumjenje narodnych skupinow“- program

Štwórtek, dnja 19. oktobra 2006 - přijězd

Pjatk, dnja 20. oktobra 2006 - Seminar w Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Witelona
9 h Moderacja **Jerzy Starzynski** za Lemkow, **Jurij Łuścanski**, za Domowinu

Witanje **Tadeusz Krzakowski**, Wyši měščanosta Legnicy
Zlatka Gieler, Vice-Präsidentka FUEN

Referaty: **Dr. Helena Duć-Fajfer**, člonka Komisije p. pólskeho knježerstwa a narodnych mjeńšin
„Emancipacija Łemkow ze srjedź 19. lětstotka hač do přitomnosće“

Dr. Peter Brězan, městopředsyda Domowiny „Domowina a jeje nadawki džensa“

Dobiesław Rzemieniewski, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
Naczelnik Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych

„Zakony etniskich a narodnych mjeńšin Pólskeje“ (njepředleži)

10.30 h Diskusija

13.00 h Přijeće pola Wyšeho měščanosty Legnicy, **Tadeusza Krzakowskeho**, w radnicy

14.00-16.30 h Workshop „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin“, w hotelu

zawod: **Bjarnat Cyž**, jednaćel Domowiny

„Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin na přikładze Serbow“

16.45 h wjedženje přez stare město

Sobotu, dnja 21. oktobra 2006 – Ekskursija

9.00 h wotjězd do Michałowa, Kamienice, Zimne Woda

16.00 h swjedženski programm Łemkiwskij Ansambl Pisni i Tańcia „Kyczera“
w Akademi Rycerskij, Legnickie Centrum Kultury

Njedźela, dnja 22. oktobra 2006 – wotjězd

X. FUEV-Seminar slawischer Minderheiten „Das Selbstverständnis der Minderheiten“ - Programm

Donnerstag, 19. Oktober 2006 - Anreise

Freitag, den 20. Oktober 2006 - Seminartag

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Witelona in Legnica

9 Uhr Moderation **Jerzy Starzynski** für die Lemken, **Jurij Łuścianski**, für die Domowina
Begrüßung **Tadeusz Krzakowski**, Oberbürgermeister von Legnica
Zlatka Gieler, Vize-Präsidentin der FUEN

Referate **Dr. Helena Duć-Fajfer**, Mitglied der Kommission der Polnischen Regierung und der nationalen Minderheiten Polens
„Das Emanzipationsbestreben der Lemken seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart“

Dr. Peter Bržzan, stellvertretender Vorsitzender der Domowina
„Die Domowina und ihre Aufgaben heute“

Dobiesław Rzemieniewski, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
Naczelnik Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych
„Gesetze für ethnische und nationale Minderheiten in Polen“ (wurde nicht vorgelegt)
10.30 h Diskussion

13.00 h Empfang beim Oberbürgermeister Legnica, Tadeusz Krzakowski, im Rathaus
14.00-16.30 h Workshop zum Thema „Das Selbstverständnis der Minderheiten“,

Einführung **Bernhard Ziesch**, Geschäftsführer der Domowina
„Das Selbstverständnis der Minderheiten am Beispiel der Sorben“
16.46 h Besichtigung der Altstadt mit Führung

Samstag, den 21. Oktober 2006 - Exkursionstag

9.15 h Zamienice Besichtigung der neuerbauten griechisch-katholischen Kirche,
Präsentation über das Leben der Gemeinde und der Lemken

10.30 h Besuch in Michałów, Treffen mit dem lemkeischen Ortsaktivisten Michał Romaniak,
Bericht über die Geschichte der aus dem Dorf Florynka/Kreis Nowy Sącz
umgesiedelten Lemken,
Besichtigung der im lemkeischen Baustil errichteten orthodoxen Kirche und der
Gedenkstätte zum 50. Jahrestag der Umsiedlung – Aktion Wisła.

12.30 h Besuch in Zimna Woda, Treffen mit Jerzy Malisz, dem Pfarrer der orthodoxen
Ortsgemeinde, Besuch der orth. Kirche (ehemals protestantische Kirche),
Besichtigung des Friedhofs, auf dem Deutsche und Lemken bestattet sind
(Grabsteine in beiden Sprachen)

16.00 h Legnica, Kulturzentrum, Konzert des lemkeischen Tanzensembles sowie der
lemkeischen Kindertanzgruppe „Kyczera“

Sonntag, den 22. Oktober 2006 – Abreise

Seminarium/Seminar in Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, z przodu/vorn: **Mgr. Zlätka Gieler**, wice-prezydentka/Vizepräsidentin FUEN, **Tadeusz Krzakowski**, Prezydent miasta/Oberbürgermeister Legnicy, **dr. Pětr Brězan**, wiceprezes/stellvertretender Vorsitzender der Domowina

Dr Helena Duć-Fajfer Uniwersytet Jagielloński Kraków

Emancypacyjne dążenia Łemków od połowy XIX w. do chwili obecnej

Łemkowie (Лемкы) - to nazwa o genezie przezwiskowej, nadana w I połowie XIX w. najbardziej na zachód wysuniętej grupie górali ruskich w Karpatach przez dialektologów i ludoznawców. Funkcjonuje ona w dwóch wymiarach - etnograficznym i etnicznym. W rozumieniu etnograficznym Łemkowie, podobnie jak sąsiadujący z nimi od wschodu Bojkowie i bardziej jeszcze wschodni Huculi, wyróżniali się specyficznymi cechami kultury ludowej, które pozwoliły wykreślić granice etnograficzne obszarów nazwanych konsekwentnie Łemkowszczyzną, Bojkowszczyzną, Huculszczyzną. Łemkowszczyzna obejmuje obszar na północnych i południowych stokach Karpat o długości ok. 150 km, szerokości ok. 60 km, na wschodzie sięgający zlewisk rzek Osławy i Laborca, na zachodzie Popradu. Północna granica wiedzie tuż poniżej miasteczek Grybów, Gorlice, Żmigród, Dukla, Rymanów. Na południu natomiast ma przebieg znacznie bardziej nieregularny, gdyż ludność łemkowska zamieszkuje oprócz wąskiego pasa przygranicznego (szerokości 10-30 km) szereg wyspów położonych wśród osadnictwa słowackiego obszarów. Na terenie tym po północnej stronie było do czasów II wojny światowej ok. 200 wsi prawie wyłącznie zamieszkałych przez Łemków, kilkanaście wsi z mieszaną ludnością polsko-łemkowską, kilka miast o zdecydowanej przewadze ludności polskiej

i kilka polskich przysiółków. Liczba mieszkających tu Łemków według spisu z 1931 r. wynosiła ok. 130 tys. Po stronie południowej Łemkowie zamieszkują ok. 220 wsi, a ich liczba szacowana jest na ok. 150 tys. Najbardziej charakterystyczne cechy łemkowskiej grupy etnograficznej to sposób zabudowy wsi i wygląd zagrody. Wsie łemkowskie ciągnęły się długimi łańcuchami chat wzdłuż rzeki lub potoka. Zabudowa taka była efektem charakterystycznych dla Łemkowszczyzny nadziałów tzw. łańców leśnych położonych w poprzek doliny. Łemkowskie zagrody były zazwyczaj jednobudynkowe, chaty drewniane, przeważnie dwutraktowe. Dach początkowo był czterospadowy, później dwuspadowy z bocznym okapem, kryty słomą lub gontem. Część mieszkalną chaty otaczano ścianą z desek - zahatą.

Charakterystyczny tylko dla Łemkowszczyzny był typ cerkwi - drewnianej, trójdzielnej, konstrukcji zrębowej. Z reguły była ona orientowana, tzn. zwrócona prezbiterium na wschód. Nad bryłą nawy i prezbiterium wznosiły się zrębowe kopuły w formie namiotowych jedno-, dwu- i trzykrotnie łamanych kopuł-dachów. Kopuły zwieńczone były baniastymi hełmami z pseudolatarniami. Hełmy wieńczyły żelazne kute krzyże. Integralną częścią cerkwi łemkowskiej była wieża łącząca się od zachodu ze świątynią w jedną bryłę. Charakterystyczna sylwetka łemkowskiej cerkwi odznaczała się stopniowa-

Dr Helena Duć-Fajfer

niem wysokości: od najniższej wieżyczki prezbiterium do najwyższego hełmu wieży.

Jednym z najważniejszych wyróżników grupy był strój (głównie odświętny). Strój męski składał się z białej lnianej koszuli, latem białych lnianych a zimą wełnianych spodni-chołozni, białej lub niebieskiej kamizelki-lajbka, krótkiej kur-

tki-huni z sukna samodziałowego. Szczególną rolę spełniała czuha, brązowy płaszcz w formie peleryny, oznaka gazdowskiego splendoru. Na głowie mężczyźni nosili czarny kapelusz-kałap. Strój kobiety to koszula (oplicza) ozdobiona koronką, bardziej na wschodzie haftem, gorset czarny aksamitny (wcześniej płócienny), wyszywany srebrną nitką i cekinami w motywy roślinne, suto marszczona spódnica z ozdobionego batikiem płótna. Zimą noszono brązowe huńki i białe kozuchy. Nakryciem głowy mężatek był czepiec, na który nakładano chustkę. Dziewczęta nosiły na szyi korale-paciurki lub bardziej na wschodzie krywulkę z drobnych koralików. Na nogi wkładali Łemkowie skórzane kierpce podtrzymywane rzemykami, a zimą buty z cholewami.

Łemkowie zajmowali się przede wszystkim rolnictwem, a także hodowlą kóz, owiec, bydła. Surowy klimat górski, nieurodzajne gleby oraz niski poziom techniki rolniczej decydowały o skromnych efektach gospodarki rolnej. Uprawiano głównie owies i jęczmień, a także ziemniaki, karpiele (brukiew), kapustę, bób oraz len. Hodowla także nie była szerzej rozwinięta. Zwykle w zagrodzie znajdowało się od kilku do kilkunastu sztuk zwierząt hodowlanych, które wypasane były indywidualnie przez cały sezon letni na tzw. tołoce.

Dodatkowe dochody czerpali Łemkowie z rzemiosła a przede wszystkim z pracy w lesie oraz handlu. Ich wytwórczość bazowała na łatwo dostępnym surowcu takim, jak drewno czy kamień. Las stanowił najistotniejsze pozarolnicze źródło dochodu. Kobiety zbierały w nim grzyby i jagody, które potem sprzedawały w mieście. Mężczyźni pozyskiwali drewno, które sprzedawano jako surowiec bądź przetwarzano w wyroby lokalnego przemysłu

drewnianego, a następnie sprzedawano je w handlu obwoźnym lub obnośnym. W niektórych wsiach rozwinięte było woźnictwo, druciarstwo, bednarstwo, tkactwo, kamieniarstwo, wypalanie węgla, diegciarstwo. We wsi Łosie koło Gorlic rozwinęło się szeroko maziarstwo. Maziarze byli najbardziej mobilnymi ludźmi na Łemkowszczyźnie. Na swych wozach-sekerach docierali aż na Łotwę, do Rosji, na Śląsk, Morawy, do Siedmiogrodu.

Niezwykle ważnym wyróżnikiem grupy był dialekt, który, podobnie jak cała kultura, cechował się zachowaniem wielu elementów archaicznych przy równoczesnym podleganiu znacznym wpływom zachodniosłowiańskich sąsiadów. Zaliczany do dialektów języka ukraińskiego, różnił się od norm tego języka znacznie. Oprócz charakterystycznego stałego akcentu na przedostatniej sylabie, wyróżniał się też swoistą leksyką. Inne różnice to twarde spółgłoski wygłosowe (np. kin, ohen, misjac, zajac), zachowanie różnicy między dawnym y i dawnym i (np. быти-być, бити-bić), częste występowanie w zgłoskach „zamkniętych“ u zamiast spodziewanego i (пюк, мюд, нюс), wymowa miękkich s, z, c jak w języku polskim, tj. jak ś, ź, ć (np. сіно, зіля, пшениця), a także wiele cech morfologicznych.

Scharakteryzowane cechy kultury ludowej, objęte dosyć wcześnie (ok. połowy XIX w.) samorefleksją stosunkowo licznej i mocno związanej ze swym regionem łemkowskiej inteligencji, stały się podstawą procesów etnicznych odwołujących się do więzów wspólnotowych wyznaczonych zakresem nazwy Łemkowie/Łemkowszczyzna. Dokonywały się one przede wszystkim na obszarze północnym, który dziś kojarzony jest głównie z tą nazwą, a jego ludność używa jej jako własnego etnonimu obok tradycyjnej nazwy Rusnak/Rusin. Po południowej stronie Karpat ludność pozostała przy dawnym samookreśleniu - Rusnak. Nazwa Łemko nie została przyjęta dla wyróżnienia się ze wspólnoty rusińskiej, lecz głównie w opozycji do działań narodowych odwołujących się do nowoczesnie rozumianej ukraińskości jako wspólnoty narodowej dawnych Rusinów galicyjskich, naddnieprzańskich, bukowińskich i węgierskich. Konserwatywna XIX-wieczna inteligencja łemkowska (głównie duchowna) uważała te działania za zdradę ruskości i ukraiński separatyzm. Dystansując się do ukraińskości, Łemkowie tradycyjną ruskość kulturowali na swój lokalny sposób kulturowy upodmiotawiając w coraz wyższym stopniu na wzór wspólnot narodowych wyznaczniki jej odrębności. Emancypacja kulturowa Łemków dokonywała się przede wszystkim w sferze dialektu, który stał się językiem lokalnego czasopiśmiennictwa i literatury. Już w 1871 r. pojawiło się w polemicznym artykule Matwija Astriaba Кòлько слòв о лемкòвскòй

Dr Rafał Ślusarz (PiS), Senator Sejmu RP

бєѣдѣ остро wyprecyzowane stanowisko na temat odrębności języka łemkowskiego od innych języków słowiańskich, w tym szczególnie małopolskiego oraz na temat jego samodzielności. W latach 1911-1914 wydawane było pierwsze czasopismo w całości łemkowskojęzyczne - „Лемко”, wznowione w latach 1934-1939. W latach a w latach 1934-1939 łemkowski funkcjonował jako język nauczania w szkołach na Łemkowszczyźnie. Literackie działania kreowały uniwersum symboliczne odwołujące się do znaków ściśle lokalnych. Kreacje te, wbrew politycznym granicom starały się objąć swą scalającą wizją także inne obszary karpaccie kulturowo bliskie Łemkowszczyźnie, przeciwstawiające swą lokalną ruskość/rusińskość usiłującej lokować je w swych granicach ukraińskości. Całość ta, zwana Rusią Karpacką, stanowi najbliższy obszar odniesień identyfikacyjnych dla Łemków rozumiejących swą łemkowskość w wymiarze etnicznym. Ci, dla których łemkowskość ma tylko wymiar etnograficzny, etnicznie identyfikują się z ukraińskością.

Łemkowie przetrwali jako emancypująca się wspólnota etniczno-kulturowa na swym terytorium etnicznym do roku 1945. Wysiedlenia na Ukrainę radziecką w ramach umowy z 9. 09. 1944 r. (wysiedlono wówczas 65-70% Łemków) oraz finalizująca wysiedlenia Akcja „Wisła” w 1947 r. przyniosły kres Łemkowszczyźnie ściśle związanej ze swym północno-karpaccie terytorium. Obecnie Łemkowie w Polsce funkcjonują jako rozproszona wspólnota eksterytorialna, w niewielkim tylko procencie zamieszkująca swe dawne ziemie. Obok daleko posuniętej asymilacji kulturowej w środowisku polskim (widać to najwyraźniej na podstawie przeprowadzonego w 2002 r. spisu powszechnego, który wykazał dziesięciokrotny spadek liczebności Łemków w stosunku do szacunkowych statystyk – 5 900 zadeklarowanych, 60 000 przewidywanych),

wykazuje ona też silne tendencje w kierunku podtrzymywania i rozwoju na bazie dawnych tradycji współczesnej tożsamości łemkowskiej.

Najogólniej ujmując, gros aktywności kulturalnej, społecznej, częściowo i politycznej Łemków rozwija się na dwóch obszarach terytorialnych. Jeden, to ziemie etniczne Łemków, ich górską ojczyznę, gdzie obecnie zamieszkuje szacunkowo nie więcej niż 20 % społeczności łemkowskiej w Polsce, a drugi, to tzw. „obczyzna”, ziemie Polski zachodniej, gdzie Łemkowie zostali deportowani w ramach Akcji „Wisła” i przez 60 lat zamieszkiwania przez nich tego terytorium, dokonał się proces ich znacznego wkorzenia w te ziemie.

Aktywizacja życia kulturalnego w Polsce powojennej nastąpiła z początkiem lat osiemdziesiątych. Wiązało się to z zapoczątkowaniem demokratyzacji życia społecznego i politycznego. Wcześniejszy etap życia Łemków w warunkach Polski Ludowej wiązał się z wpisaniem wszelkich możliwości ich ekspresji kulturalnej i społecznej w ramy ukraińskiego mniejszościowego obszaru kulturowego w Polsce, inspirowanego i nadzorowanego równocześnie przez Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. Niezależnie od wszelkich ograniczeń, restrykcji, konfliktów pomiędzy łemkowskimi pragnieniami, a programem i metodami UTSK, pewne formy tekstualności łemkowskiej, powstałe w latach 1956-1983 mają istotne znaczenie dla kontynuowania w sposób nieprzerwany procesu emancypacyjnego w przestrzeni kultury łemkowskiej. Wystarczy wspomnieć, że na „Łemkowskiej Stroniczce” „Naszego Słowa” (ukraińskiego tygodnika w Polsce) publikowane były teksty literackie, publicystyczne, popularno-naukowe w „dialekcie” łemkowskim, które pozwoliły utrzymać ciągłość łemkowskojęzycznej tradycji piśmienniczej. W przestrzeni scenicznej, stworzonej przez UTSK, choć w ideowej opozy-

cji do tej organizacji, rozwinął swą działalność artystyczną Zespół Pieśni i Tańca „Łemkowyna”, który stał się kuźnią niezależnej myśli łemkowskiej wśród młodzieży. To pod patronatem „Łemkowyny” zapłonęła w 1983 r. „Łemkowska Watra”, która zapoczątkowała jawne manifestowanie emancypacyjnych dążeń Łemków. Niezależne od UTSK wydawnictwa zaczęły publikować otwarte też na czytelnika zewnętrznego utwory literackie, głównie zbiorki poezji.

Stopniowe wychodzenie spod skrzydeł UTSK stało się faktem dokonanym w 1989 r., kiedy to, po 50 latach oficjalnego nie uznawania tożsamości etnicznej Łemków, uznano ich podmiotowość rejestrując prawnie pierwszą powojenną organizację łemkowską, Stowarzyszenie Łemków. Kolejne lata przyniosły rejestrację następnych organizacji. W 1990 r. zarejestrowano Zjednoczenie Łemków, uznające Łemków za grupę etnograficzną narodu ukraińskiego. W 1991 r. zarejestrowano na bazie przedwojennego statutu Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach. Osobowość prawną uzyskały samodzielne zespoły artystyczne: „Łemkowyna”, „Kyczera”, „Serencza”, „Wereteno”. Powstał Rusiński Demokratyczny Krąg Łemków „Hospodar”, Towarzystwo Na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej, Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej „Rutenika”. Wszystkie z tych organizacji z wyjątkiem Zjednoczenia Łemków dążą w swych celach statutowych i działalności do rozwoju i emancypacji kultury łemkowskiej. Jej najistotniejsze przejawy, to wprowadzenie nauczania języka łemkowskiego na wszystkich poziomach szkolnictwa, włącznie ze szkolnictwem wyższym. Praktyka dydaktyczna wymaga systematycznej i profesjonalnej standaryzacji języka, która dokonywana jest za pomocą opracowań normatywnych - naukowych i podręcznikowych - typu gramatyk, słowników, rozmówek, wyboru tekstów w znormalizowanym zapisie ortograficznym i graficznym. Do standaryzacji języka przyczynia się także stosunkowo bogata produkcja literacko-publicystyczna Łemków. Obok wydanych po 1989 r. kilkudziesięciu książek w języku łemkowskim, są to regularnie wydawane czasopisma takie, jak „Besida”, „Łemkiwskij Kałendar”, „Łemkiwskij Ricznyk”, „Zahoroda”, „Łemko”, „Ricnyk Ruskoj Bursy”. Po łemkowsku publikowane są też artykuły i opracowania naukowe, teksty religijne, dokumenty wewnątrz organizacyjne, napisy informacyjne, ulotki, plakaty. Jak można stwierdzić, w chwili obecnej język łemkowski rozwija się w co najmniej siedmiu (a właściwie już w dziewięciu) sferach funkcjonalnych.

Kultura łemkowska w coraz szerszym zakresie przekracza ramy izolacjonizmu grupowego.

Dobiesław Rzemieniewski, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, naczelnik Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych

Już sytuacja diasporalna sama w sobie wyzwala ten proces. Jednak takie fakty, jak koncerty zespołów „Łemkowyna”, a obecnie „Kyczera” na wszystkich kontynentach świata, wykłady na tematy łemkowskie wygłaszane przez naukowców łemkowskich w ośrodkach naukowych USA, Kanady, Francji, Anglii, Niemiec, Danii i innych krajów europejskich, jak prezentacja twórczości łemkowskiej w ramach Festiwalu Literatury Europejskiej we Francji, jak tłumaczenie literatury na język łemkowski i z języka łemkowskiego na wiele języków obcych, jak udział łemkowskich twórców i badaczy w różnorodnych międzynarodowych projektach artystycznych i naukowych, to już nie samoistość sytuacyjna, tylko świadome dążenie do bycia uznawanym i rozpoznawanym podmiotem etnicznym wśród wielu innych.

Najważniejszym efektem dążeń emancypacyjnych Łemków było uznanie i zdefiniowanie ich w Ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 roku jako mniejszości etnicznej. Zgodnie z tą ustawą Łemkowie mają prawo domagać się wspierania przez państwo polskie ich dążeń emancypacyjnych mających na celu ochronę tożsamości i przeciwdziałanie asymilacji.

Wielowiekowy, podporządkowany różnoaspektowym dominacjom i ideologizacjom byt społeczny Łemków, który broni się do chwili obecnej, pomimo katastrofalnych doświadczeń, można postrzegać w kategoriach fenomenu kulturowego i etnicznego.

Dr. Helena Duć-Fajfer, Uniwersytet Jagielloński Kraków

Das Emanzipationsbestreben der Lemken seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart (Übersetzung)

Die Bezeichnung Lemken stammt vermutlich aus der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts. Zunächst handelte es sich nur um einen Beinamen oder Spitznamen für diesen ethnischen Teil der Bevölkerung, da diese in ihrer Sprache die Silbe „lem“ benutzte. Mit der Zeit wandelte sich die Bedeutung dieser Bezeichnung hin zu einer natürlichen Bezeichnung der Volksgruppe.

Die Lemken sind ein Teil der russischen Goralen (Bergbewohner), die den westlichen Teil der Karpaten besiedelten. Dieses Volk zeichnet sich durch spezifische Eigenschaften in seiner Kultur aus. Dank dieser Eigenschaften lässt sich die ethnologische Grenze des Volkes bestimmen.

Sein Territorium umfasst das Gebiet der nördlichen und südlichen Karpatenhänge; diese haben eine Länge von etwa 150 km und eine Breite von etwa 60 km. Östlich reicht dieses Territorium bis zum Abflussgebiet zweier Flüsse, Oslawa und Laborca, im Westen hingegen reicht es bis zum Fluss Poprad. Bis zum Zweiten Weltkrieg siedelten die Lemken innerhalb des nördlichen Gebiets der Karpaten in ca. 200 Dörfern. Es gab dort auch noch Dörfer mit gemischt polnisch-lemkischer Bevölkerung, einige Städte mit überwiegend polnischer Bevölkerung sowie einige polnische Weiler. Die gesamte Anzahl der hier lebenden Lemken betrug lt. Volkszählung 1931 etwa 130.000.

Die Einwohnerzahl auf der Südseite der Karpaten schätzt man hingegen auf 150.000 Menschen in etwa 220 Dörfern.

Charakteristisch war der Aufbau der Dörfer und der Baustil der Bauernhöfe. Die lemkenischen Dörfer zogen sich entlang eines Bachs oder Flusses in Form von Reihenhütten. Auf einem Bauernhof stand für gewöhnlich nur ein Gebäude: meist eine Zweitrakt-Holzstätte, anfangs mit einem Walmdach, später mit einem Giebeldach mit Regenrinne (Dachfuß) an

der Seite. Es waren Stroh- bzw. Schindeldächer.

Einmalig für dieses Gebiet zeigt sich die Architektur der griechisch-katholischen Kirchen*: aus Holz, dreiteilig und als Grundstockkonstruktion. In der Regel haben sie ein Presbyterium, das nach Osten hin zeigt. Charakteristisch für die Form dieser Kirchen ist die Stufung der Höhe.

Die Lemken unterscheiden sich von anderen Volksgruppen auch durch ihre hauptsächlich festliche Kleidung. Die Lemken betrieben im wesentlichen Ackerbau, aber auch Viehzucht (Ziegen, Schafe usw.). Im rauen Bergklima und auf schlechtem Boden wurde vor allem Hafer, Gerste, Kohlrüben, Kartoffeln, Kohl, Bohnen und Flachs angebaut.

Die Lemken lebten auch vom Handwerk, stärker noch von der Arbeit im Wald und trieben auch etwas Handel. Ihre Erzeugnisse basierten auf Holz und Stein. Der Wald war eine bedeutende Einnahmequelle. Die Frauen sammelten Blaubeeren und Pilze, die dann in den Städten verkauft wurden.

In manchen Dörfern entwickelten sich der Transport per Kutsche (Fuhrleute), das Stellmacher-, Böttcher-, Weber- und Steinmetz-Handwerk sowie die Kohle- und Teerbrennerei waren weit verbreitet. Die Teersieder waren meist mobil und erreichten mit ihren Wagen auch Lettland, Russland, Schlesien und Böhmen.

Ein besonders charakteristisches Merkmal der Lemken war ihre Sprache. Diese zeichnete sich durch die Erhaltung zahlreicher archaischer Elemente aus, bei gleichzeitiger Ausprägung eines erheblichen Einflusses von den westslawischen Nachbarn.

Die lemkenische Kulturemanzipation vollzog sich vor allem bei der Sprache, die auch in lokalen Zeitschriften und der Literatur ihren Niederschlag fand.

Die erste lemkenische Zeitschrift „Lemko“ wurde von 1911 bis 1914 herausgegeben und erschien zwi-

schen 1934 und 1939 erneut. In diesen Jahren wurde die lemksische Sprache in den Schulen im lemksischen Wohngebiet gelehrt.

Bis zum Jahre 1945 verblieben die Lemken auf ihrem Gebiet als emanzipierte ethnisch-kulturelle Gemeinschaft. Nach dem Zweiten Weltkrieg begann die Aussiedlung des Volkes. Im Rahmen des Vertrags vom 9. September 1944 siedelte man 65 bis 70 % der Lemken in die sowjetische Ukraine um. Mit der Aktion „Wisła“ kam es 1947 zu weiteren Aussiedlungen der Lemken aus dem nördlichen Karpatengebiet.

Die Lemken heute

Heute wohnt nur noch ein geringer Anteil der ursprünglichen Lemken in ihrer alten Heimat. Neben der kulturellen Anpassung an die polnische Bevölkerung gibt es hier starke Tendenzen, die eigene Identität zu erhalten und zu entwickeln. Die kulturelle, gesellschaftliche und auch teilweise politische Aktivität zeigt sich dabei in zwei Territorien: einmal in der früheren Bergheimat in Polen, die noch zu etwa 20 % von Lemken bewohnt wird, und zum Zweiten in den westlichen Regionen Polens, im sogenannten Aussiedlungsgebiet, wohin sie 1947 umgesiedelt wurden und wo sie sich in 60 Jahren neu eingelebt haben.

Das kulturelle Leben der Lemken in Polen wurde in den achtziger Jahren durch die Demokratisierung sowohl auf gesellschaftlicher als auch politischer Ebene aktiviert.

In der Volksrepublik Polen betätigte man sich im Ukrainischen gesellschaftlich-kulturellen Verein UTSK. Dabei kam es auch zu Konflikten zwischen den Interessen der Lemken und dem Programm und den Methoden der UTSK. Das der ukrainischen Wochenzeitung „Nasze Slowo“, die 1956 bis 1983 erschien, beigelegte „Lemksische Blatt“ (Lemkowska Stroniczka) brachte literarische, publizistische und populärwissenschaftliche Texte im lemksischen „Dialekt“, welche die Kontinuität der lemksischen schriftstellerischen Tradition gewährleisteten.

Im Rahmen der UTSK wurde das folkloristische Ensemble „Lemkowyna“ gegründet. Unter seiner Schirmherrschaft „entflammte“ die Veranstaltung „Lemksisches Lagerfeuer“ (Lemkowska Watra), von welcher die ersten Impulse für weitere Emanzipationsbestrebungen ausgingen. Lemkowska Watra ist ein großes Volksfest, zu dem viele Lemken aus der ganzen Welt anreisen. Dieses Fest entwickelt sich mehr und mehr zum Kultur- und Folklorefestival der Lemken.

Die Lemken lösten sich im Jahre 1989 von dem ukrainischen Verein, indem sie sich als erste Organisation der Lemken in den Nachkriegsjahren offi-

ziell registrieren ließen: Verein der Lemken. Mit der Zeit entstanden zahlreiche andere Vereine. Selbstständig wurden solche Folkloregruppen wie „Lemkowyna“, „Kyczera“, „Serencza“ oder „Wereteno“. Es entstand auch eine Stiftung zur Unterstützung der lemksischen Minderheit „Rutenika“.

Die Organisationen haben die Entwicklung und Emanzipation der lemksischen Kultur zum Ziel. Ihr gesellschaftliches Bestreben besteht darin, in allen Ausbildungsstufen die lemksische Sprache zu beleben und einzuführen.

An der Jagiellonski-Universität in Krakau arbeitet man an einem ersten Wörterbuch der lemksischen Sprache. Der erste Teil dieses Werkes unter dem Titel „Die Grundlagen der zeitgenössischen lemksischen Sprache“ ist bereits vollendet.

In zwei Grundschulen im Karpatengebiet wird Lemksisch als Muttersprache unterrichtet.

Neben den Buchveröffentlichungen nach 1989 erscheinen regelmäßig die Zeitschriften „Besida“, „Lemkiwskij Kalendar“, „Lemkiwskij Ricznyk“ oder „Lemko“.

In lemksischer Sprache werden sowohl Artikel als auch Monografien, religiöse Texte, innerorganisatorische Dokumente sowie Flugblätter (Flyers) und Plakate gedruckt.

Das bewusste Streben, als Minderheit von anderen wahrgenommen und anerkannt zu werden, wird durch Konzerte der Folkloregruppen auf allen Kontinenten und durch Vorlesungen zur Thematik der Lemken in wissenschaftlichen Zentren der USA, Kanadas, Frankreichs, Englands, Deutschlands und Dänemarks und anderer Länder deutlich. Des weiteren erregt man die Aufmerksamkeit durch die Übersetzung lemksischer Literatur in andere Sprachen sowie von Weltliteratur ins Lemksische. Lemksische Künstler und Wissenschaftler wirken ferner an internationalen Projekten mit.

Die wichtigste Errungenschaft im Zuge der lemksischen Emanzipation war die Anerkennung und Bestimmung der Lemken als ethnische Minderheit im Gesetz über ethnische und nationale Minderheiten vom 6. Januar 2005. Gemäß diesem Gesetz haben die Lemken das Recht auf die Unterstützung seitens des polnischen Staates bei der Verbreitung und Entwicklung ihrer Kultur, die auch zum Identitätsbestreben beiträgt.

Die Jahrhunderte lange Existenz der Lemken kann man trotz aller katastrophalen Erfahrungen dieses Volkes als ein kulturelles und ethnisches Phänomen auffassen.

* Die Lemken sind zumeist griechisch-katholischen Glaubens, Gottesdienste werden aber nach dem ostkirchlichen Ritus gefeiert.

Dr Pětr Brězan, wiceprezes Domowiny **Domowina i jej zadania na przyszłość**

Powstanie i rozwój Związku Domowiny

Domowina zostaje założona 13 października 1912 r. w Wojerecach (Hoyerswerda) jako naczelna organizacja wszystkich związków i stowarzyszeń serbołużyckich. Za cel stawia sobie reprezentowanie demokratycznych interesów narodowych oraz zachowanie języka i tradycji serbołużyckich.

W latach 1933 -34 przekształca się w Związek Łużyckich Serbów i rozpoczyna przyjmowanie pojedynczych członków. W marcu 1937 roku za sprzeciw wobec zorganizowanej polityce germanizacyjnej, zmierzającej do sprowadzenia Łużyczan do „mówiących po wendyjsku Niemców“, władze hitlerowskie zabraniają Domowinie prowadzenie jakiegokolwiek działalności i jednocześnie konfiskują jej majątek. Domowina wznawia ponownie swoją działalność 10 maja 1945 r.; miejscowe radzieckie władze okupacyjne uznają ją za „politycznego, antyfaszystowskiego i kulturowego reprezentanta całej wspólnoty serbołużyckiej“. Rok później udaje jej się zakotwiczyć po raz pierwszy na Łużycach Dolnych. W roku 1949 sejm saksoński (Landtag) nadaje przedstawicielstwu Serbołużyczan status organizacji publiczno- prawnej. Również krajowy rząd Brandenburgii zezwolił na jej działalność, dzięki „Ustawie o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej“, uchwalonej przez saksoński Landtag w marcu 1948 roku.

Z pomocą instytucjonalnego wsparcia dla rozwoju serbskiego języka i kultury w NRD dochodzi do ponownego ożywienia pracy kulturalnej Domowiny a tym samym do pobudzenia świadomości narodowej u znacznej części serbołużyckiej ludności. Jako uznana masowa organizacja podporządkowała swoją działalność, szczególnie w latach 50 i 60 „socjalistycznej odbudowie“. To z kolei utrudniało skuteczność jej wysiłków na rzecz utrzymania języka i życia kulturalnego oraz akceptację ze strony części ludności serbołużyckiej.

W listopadzie 1989 r. ukonstytuowało się Serbskie Zgromadzenie Narodowe, które postawiło sobie za cel przeprowadzenie strukturalnej, programowej i personalnej odnowy Związku Domowiny. Na nadzwyczajnym kongresie związkowym 18 marca 1990 roku, został przyjęty nowy statut, w którym Domowina określiła się jako politycznie niezależna i samodzielna organizacja narodowa Serbołużyczan. Rok później, jako stowarzyszenie zarejestrowane ma prawo, oprócz pojedynczych członków, ponownie przyjmować serbołużyckie związki (zrzeszenia) i stowarzyszenia. Tym samym jako prawna kontynuatorka dawnej Domowiny nawiązuje do jej założycielskich struktur z 1912 r. Na II głównym zgromadzeniu 15 czerwca 1991 r., wraz z uchwa-

leniem programu i włączeniem sześciu specyficznych serbołużyckich stowarzyszeń oraz wyborem honorowego przewodniczącego, kończy się ostatecznie proces odnowy Związku Domowiny.

W tej chwili Domowina - Związek Serbów Łużyckich (t.z.) ma około 7300 członków, w skład której wchodzi pięć regionalnych i 12 ponadregionalnych aktywnie działających związków. Główne zadanie organizacji to występowanie w obronie politycznych interesów ludności serbołużyckiej w rządach i parlamentach krajowych i federalnych. Domowina jednocześnie, przyjęła na siebie zwiększoną odpowiedzialność w kwestiach edukacji, kultury i polityki narodowej. Do zadań podstawowych należy rozwój i zachowanie języka, kultury i tradycji serbskiego narodu jak i dążenie do wzajemnego zrozumienia i tolerancji między narodami serbołużyckim i niemieckim. Następnie, utrzymywanie i rozwijanie przyjacielskich kontaktów z innymi słowiańskimi narodami oraz mniejszościami narodowymi i zrzeszeniami grup narodowych oraz reprezentowanie wspólnych interesów.

Stowarzyszenia

W dniu 21 lipca 1921 r. utworzono pierwsze trzy regionale związki Domowiny tzw. żupy w następujących miastach: w Budziszyń (Bautzen), Kamjenc (Kamenz) i Wojerecy (Hoyerswerda) oraz dalsze. Dzisiaj jest ich pięć. Zajmują się koordynacją i wspieraniem przeprowadzenia programowych celów w swoich regionach w stałej współpracy z pozostałymi serbołużyckimi stowarzyszeniami.

Stowarzyszenia regionalne (okręgowe):

- Regionalny Związek Domowiny Budziszyń im. Jana Arnošta Smoler z siedzibą w Budziszyń
- Regionalny Związek Domowiny im. Michała Hórnik Kamjenc z siedzibą w Chróścicach
- Regionalny Związek Domowiny Wojerecy im. Handrija Zejlerja z siedzibą w Wojerecach
- Regionalny Związek Domowiny Biała Woda/ Niska z siedzibą w Slepó
- Regionalny Związek Domowiny Łużyce Dolne t.z. z siedzibą w Choćebuzu

Stowarzyszenia specyficzne:

- Serbołużyckie Stowarzyszenie Szkolne t.z.
- Towarzystwo Cyryla i Metodego t.z.
- Związek Twórców Serbołużyckich t.z.
- Związek Studiujących Serbołużyczan t.z.
- Serbołużycki Związek Turystyki s.z.
- Związek Serbołużyckich Towarzystw Śpiewaczych
- Naczelny Związek Sportowy/ Serbski Sokol t.z.
- Stowarzyszenie Młodzieży Serbołużyckiej Pawk
- Towarzystwo Popierania Ośrodka Informacji i

Kultury Serbołużyckiej w Berlinie SKI, t.z.

- Serbołużyckie Tow. Naukowe Maćica Serbska t.z.

- Związek Serbołużyckich Rzemieślników i Przedsiębiorców t.z.

Wszystkie związki prezentują się w internecie www.domowina.de.

Poza Łużycami do Związku Domowiny należą - jako członkowie stowarzyszeni - m.in. serbołużyckie towarzystwa w Czeskiej Republice, w Polsce, USA oraz Australii.

Towarzystwa serbołużyckie w Polsce:

- Towarzystwo Polsko- Serbołużyckie Zarząd Główny w Warszawie, utworzone w 1991 r.

- Towarzystwo Polsko- Serbołużyckie we Wrocławiu, Oddział Dolnośląski

- Towarzystwo Polsko- Serbołużyckie w Poznaniu, Oddział Poznański utworzony w 1998 r.

- Stowarzyszenie Polsko- Serbołużyckie „Pro Lusatia“ utworzone 22 czerwca 2004 roku w Opolu

Programy i cele

Przyszłość serbołużyckiej ludności nie zależy tylko od jej woli istnienia lecz także - i to w znacznym stopniu - od politycznych, prawnych, społecznych, i nie mniej, od finansowych uwarunkowań. Na bazie układu o zjednoczeniu Niemiec (Układ o zjednoczeniu Niemiec (Vertrag über die Herstellung der Einheit Deutschlands) z dnia 31 sierpnia 1990 r., notatka z protokołu do artykułu 35.) udało się uregulować zakres kompetencji związku. Natomiast nie udało się wpisać zrównania w prawach mniejszości narodowych (w ramach prawa do zrzeszania się uznanych mniejszości narodowych). W niemieckich krajach związkowych w Saksonii i Brandenburgii istnieją zapisy ustawowe dotyczące ochrony i popierania Serbołużyczan. Konkretnie postanowienia dotyczące Serbołużyczan zawierają ustanowione, przez krajowy sejm w Brandenburgii „Przepisy o respektowaniu praw Serbołużyczan w Brandenburgii“ w roku 1994 i uchwalony przez saksoński parlament „Przepis o prawach Serbołużyczan w Saksonii“ w 1999 r.

Domowina angażuje się również w sprawach utrzymania i rozwoju gospodarczego jak i w turystycznej popularyzacji regionu rozciągającego się od Gór Łużyckich poprzez Łużyce Środkowe z ciągiem jezior powstałym na dawnych terenach kopalni odkrywkowych węgla brunatnego aż do Błot na Łużycach Dolnych. Związek zgodnie ze swoim programem chce się dalej wstawiać za utrzymaniem macierzystych terenów zamieszkałych przez Serbołużyczan oraz świadczyć pomoc poszkodowanym przez górnictwo wsioł łużyckim.

Istotnym faktorem tożsamości jest posługiwanie się językiem, górno - lub dolnołużyckim. Dlatego też wszystkie przedsięwzięcia dotyczące zachowania i rewitalizacji języka narodowego mają

w działalności Domowiny i jej językowego centrum WITAJ, priorytetowe znaczenie. W związku z tym jest szczególnie położony nacisk na projekt WITAJ, który umożliwia już najmłodszym dzieciom metodą zabawy, uczyć się języka w przed-szkolach. Projekt miał swój

początek w roku 1998 z liczbą 14 dzieci w przedszkolu w Choćebuz -Zylow (Cottbus-Sielow) a w roku 2004 już ponad 400 chodziło do 6 przedszkoli WITAJ oraz do 13 dalszych grup WITAJ w Saksonii i Brandenburgii. W obu krajach związkowych istnieje możliwość kształcenia uczniów w szkołach stopnia podstawowego, średniego oraz gimnazjalnego w systemie dwujęzycznym.

W roku 1991 została założona Fundacja Narodu Serbołużyckiego, która w roku 1998 uzyskała status samodzielnej jednostki prawnej stając się instrumentem w uzyskiwaniu środków do finansowania projektów i instytucji działających na rzecz zachowania, i popieraniu języka, i kultury serbołużyckiej (nauka, sztuka, kultura, wydawnictwa, prasa). Budżet Fundacji pokrywa Rząd Federalny (50 procent), kraje Saksonia (33,3 procent) i Brandenburgia (16,7 procent).

Celem Domowiny jest doprowadzenie do znowelizowania aktualnej umowy finansowej, bazującej na porozumieniu z roku 1998, która zapewniałaby systematyczną waloryzację środków finansowych albo uwzględniałaby stopień wzrostu inflacji.

Pomimo ogólnie ciężkiego położenia chodzi o to aby zachować wyjątkowe instytucje, jak na przykład Niemiecko-Serbski Teatr Ludowy i Serbołużycki Zespół Pieśni i Tańca, które zaliczyć można do niezaprzeczalnych osobliwości na terenie Łużyc, i nie tylko. Te profesjonalne instytucje kulturalne stanowią istotny warunek istnienia wysokiej kultury; bez niej zaś, także amatorska twórczość, nie miałaby szans przetrwania.

Przetrwanie serbołużyckich kulturalnych organizacji i instytucji jak również szerokiego wachlarza stowarzyszeń jest ważną przesłanką do utrzymania i zapewnienia rozwoju jedynej w swoim rodzaju kulturalnego regionu Saksonii i Brandenburgii, który właśnie w procesie europejskiego zbliżenia regionów granicznych Czech i Polski, ukazuje swoje bezsprzeczne znaczenie.

Dr. Pětr Brėzan/Peter Bresan

Dr. Peter Bresan, stellvertretender Vorsitzender der Domowina Die Domowina und ihre Aufgaben heute

Zur Entwicklung der Domowina

Die Domowina wurde am 13. Oktober 1912 in Hoyerswerda als Dachverband sorbischer Vereine und Verbände gegründet. Sie stellte sich das Ziel, für demokratische und nationale Interessen einzutreten sowie die sorbische Sprache und Kultur zu pflegen.

1933/34 erfolgte ihre Reorganisation zum „Bund Lausitzer Sorben (Wenden)“. Die Einzelmitgliedschaft wurde eingeführt. Im März 1937 untersagten die nationalsozialistischen Behörden der Domowina jede weitere Tätigkeit und konfiszierten ihr Vermögen, weil sie sich gegen die organisierte Germanisierungspolitik gewehrt und speziell der Bezeichnung als Repräsentantin „wendisch-sprechender Deutscher“ widersetzt hatte.

Am 10. Mai 1945 nahm die Domowina ihre Tätigkeit wieder auf. Die örtlichen Besatzungsbehörden erkannten sie als „politische, antifaschistische und kulturelle Vertretung des gesamten Wendentums“ an. Ein Jahr später gelang es ihr, sich erstmals auch in der Niederlausitz zu organisieren. 1949 verlieh der Sächsische Landtag der Interessenvertretung der Sorben den Status einer Körperschaft des öffentlichen Rechts. Auch die brandenburgische Landesregierung genehmigte - maßgeblich beeinflusst durch das im März 1948 vom Sächsischen Landtag beschlossene „Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“ - ihre Tätigkeit.

Im Zuge der institutionellen Förderung von sorbischer Sprache und Kultur in der DDR vermochte es die Domowina, beträchtlichen Teilen des sorbischen Volkes seine nationale Identität bewusst zu machen und es für deren Bewahrung zu mobilisieren. Als anerkannte Massenorganisation ordnete sie jedoch ihre Tätigkeit besonders in den 50er und 60er Jahren dem „sozialistischen Aufbau“ unter. Dies beeinträchtigte wiederum die Akzeptanz und Wirksamkeit ihres Eintretens für die Erhaltung der sorbischen Sprache und Kultur bei Teilen der sorbischen Bevölkerung.

Im November 1989 konstituierte sich die Sorbische Volksversammlung, deren Ziel es war, die strukturelle, programmatische und personelle Erneuerung der Domowina durchzusetzen. Auf dem außerordentlichen Bundeskongress am 17. März 1990 wurde ein neues Statut angenommen, in dem sich die Domowina zur politisch unabhängigen und selbstständigen nationalen Organisation des sorbischen Volkes erklärte. Ein Jahr später ermöglichte sie als eingetragener Verein neben der Einzelmitgliedschaft auch wieder den Beitritt sorbischer Vereine und Verbände. Damit knüpfte

sie als juristische Nachfolgerin der alten Domowina an den Gründungskonsens des Jahres 1912 an. Auf der II. Hauptversammlung am 15. Juni 1991 fand der Erneuerungsprozess mit der Annahme eines neuen Programms, dem Beitritt sechs spezifischer sorbischer Vereine und der Wahl eines neuen ehrenamtlichen Vorsitzenden einen vorläufigen Abschluss. Gegenwärtig hat die Domowina - Bund Lausitzer Sorben e.V. rund 7300 Mitglieder in fünf Regionalverbänden und zwölf überregional wirkenden Vereinen. Ihre Hauptaufgabe sieht sie in der politischen Interessenvertretung des sorbischen Volkes gegenüber Parlamenten und Regierungen. Zugleich setzt sie sich für eine höhere Eigenverantwortlichkeit ein, vor allem in bildungs- und kulturpolitischen Angelegenheiten. Zu ihren Zielen gehören die Erhaltung und Entwicklung von Sprache, Kultur und Traditionen des sorbischen Volkes ebenso wie die Förderung von Toleranz und Verständigung zwischen dem deutschen und dem sorbischen Volk. Sie unterhält und erweitert ihre Beziehungen zu slawischen Völkern, zu anderen nationalen Minderheiten und Volksgruppen sowie zu deren Interessenvertretungen.

Die Mitgliedsverbände

Am 21. Juli 1921 wurden die ersten drei Regionalverbände Bautzen, Kamenz und Hoyerswerda gebildet, denen weitere folgten. Heute bestehen fünf Domowina-Regionalverbände (sorbisch: župy). Sie koordinieren und fördern die Durchsetzung der programmatischen Ziele in ihren Regionen und bemühen sich um eine wechselseitige Zusammenarbeit mit den sorbischen Vereinen.

Regionalverbände:

Domowina-Regionalverband „Jan Arnošt Smoler“ Bautzen mit Sitz in Bautzen / Župa „Jan Arnošt Smoler“ Budyšin

Domowina-Regionalverband „Michał Hórnik“ Kamenz mit Sitz in Crostwitz / Župa „Michał Hórnik“ Kamjenc

Domowina-Regionalverband „Handrij Zejler“ Hoyerswerda mit Sitz in Hoyerswerda / Župa „Handrij Zejler“ Wojerecy

Domowina-Regionalverband Niederlausitz e.V. mit Sitz in Cottbus / Župa Dolna Łužyca z.t

Domowina-Regionalverband Weißwasser/Niesky mit Sitz in Schleife / Župa Běla Woda/Niska

Alle Regionalverbände stellen sich, ebenso wie die spezifischen Vereine, im Internet unter www.domowina.de vor.

Spezifische Vereine:

Sorbischer Schulverein e.V./Serbske šulske towarstwo z.t.

Cyrrill-Methodius-Verein e.V./Towarstwo Cyrila a Metoda z.t.
Sorbischer Künstlerbund e.V./Zwjazk serbskich wumělcow z.t.
Bund sorbischer Studierender e.V. / Zwjazk serbskich studowacych z.t.
Bund sorbischer Gesangvereine e.V. / Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow z.t.
Dachverband sorbischer Sportvereine und Einzelpersonen e.V. / Serbski Sokol z.t.
Sorbischer Kulturtourismus e.V. / Zwjazk za serbski kulturny turizm z.t.
Sorbischer Jugendverein „Pawk“ e.V. / Serbske młodžinske towarstwo „Pawk“ z.t.
Gesellschaft zur Förderung eines sorbischen Kultur- und Informationszentrums in Berlin SKI e.V. / Towarstwo za spěchowanje serbskeho kulturneho a informaciskeho srjedžišća w Barlinje SKI z.t.
Sorbische wissenschaftliche Gesellschaft Maćica Serbska e.V. / Maćica Serbska z.t.
Bund sorbischer Handwerker und Unternehmer e.V. Zwjazk serbskich rjemjesnikow a předewzaćelow z.t.
Förderkreis für sorbische Volkskultur e.V. / Spěchowanski kruh za serbsku ludowu kulturu z.t.
Außerhalb der Lausitz, unter anderem in der Tschechischen Republik, in der Republik Polen, in Australien und den USA, pflegen sechs assoziierte Mitgliedsverbände der Domowina Kontakte zu den Lausitzer Sorben.

Ziele

Die Zukunft des sorbischen Volkes wird nicht nur von seinem Lebenswillen bestimmt, sondern auch - und das in erheblichem Maße - von den politischen, rechtlichen, sozialen und nicht zuletzt finanziellen Rahmenbedingungen. Auf der Grundlage des Einigungsvertrages (Vertrag über die Herstellung der Einheit Deutschlands vom 31. August 1990, Protokollnotiz zum Artikel 35) ist es gelungen, die dauerhafte Zuständigkeit des Bundes zu regeln. Die Gleichberechtigung der Minderheiten als Gruppenrecht im Grundgesetz festzuschreiben, ist hingegen bisher nicht gelungen.

Auf Landesebene sind in Sachsen und Brandenburg der Schutz und die Förderung der Sorben als Staatsziel in gesonderten Verfassungsartikeln verankert. Konkrete Festlegungen dazu enthalten die Sorbengesetze, das 1994 vom Landtag Brandenburg beschlossene „Gesetz zur Ausgestaltung der Rechte der Sorben (Wenden) im Land Brandenburg“ und das 1999 vom Sächsischen Landtag verabschiedete „Gesetz über die Rechte der Sorben im Freistaat Sachsen“.

Die Domowina engagiert sich sowohl für den Erhalt und Ausbau des Wirtschaftsstandortes Lausitz als auch für die touristische Vermarktung der Region, die vom Lausitzer Bergland über die mittlere

Lausitz und die entstehende Seenkette im ehemaligen Braunkohlengebiet bis zum Spreewald reicht. Entsprechend ihrem Programm wird sie sich auch weiterhin für die Erhaltung des angestammten Siedlungsgebietes der Sorben einsetzen und die Bevölkerung, die von der Abaggerung ihrer Dörfer durch den Bergbaubetroffen ist, unterstützen. Ein wesentlicher Identitätsfaktor ist die Beherrschung der ober- bzw. niedersorbischen Sprache. Deshalb genießen alle Maßnahmen zu deren Erhaltung und Revitalisierung in der Tätigkeit der Domowina und ihres WITAJ-Sprachzentrums Priorität. In diesem Zusammenhang ist das WITAJ-Projekt hervorzuheben, welches bereits den Jüngsten das spielerische Lernen der sorbischen Sprache im Kindergarten ermöglicht. Es begann 1998 mit 14 Kindern im Kindergarten Cottbus-Sielow; 2004 besuchten mehr als 400 Kinder 6 WITAJ-Kindergärten und 13 weitere WITAJ-Gruppen in Sachsen und Brandenburg. In beiden Bundesländern besteht die Möglichkeit, dass die Schüler an Grund-, Mittel- und Oberschulen sowie Gymnasien Sorbisch im bilingualen Unterricht nach einem schulartübergreifenden Konzept lernen.

Mit der 1991 gegründeten Stiftung für das sorbische Volk, die seit 1998 juristisch selbstständig ist, wurde ein Instrument zur Mittelverwaltung und Finanzierung der Projekte und Institutionen geschaffen, die dem Erhalt und der Förderung der sorbischen Sprache und Kultur dienen (Wissenschaft, Kunst, Kultur, Verlag, Presse). Ihr Etat wird von Bund (50 Prozent) und den Ländern Sachsen (33,3 Prozent) und Brandenburg (16,7 Prozent) kofinanziert.

Ziel der Domowina ist es, für die Zukunft eine Novelle des gegenwärtigen Finanzierungsabkommens zu erreichen, die auf dem Finanzrahmen aus dem Jahre 1998 basiert und eine künftige Verstärkung der Mittel bzw. eine Hinzurechnung der Inflationsrate beinhaltet. Trotz der schwierigen Gesamtsituation geht es darum, einzigartige Einrichtungen - zum Beispiel das Deutsch-Sorbische Volkstheater und das Sorbische Nationalensemble - zu erhalten, die eine Besonderheit in der Lausitz und darüber hinaus darstellen. Diese professionellen Ensembles sind eine unverzichtbare Voraussetzung für den Bestand der sorbischen Hochkultur; ohne sie würde auch das Laienschaffen langfristig nicht überleben können.

Das Fortbestehen sorbischer kultureller Einrichtungen und Institutionen sowie eines breit gefächerten Vereinswesens ist eine wichtige Prämisse für den Erhalt und die Entwicklung einer einmaligen Kulturregion Sachsens und Brandenburgs, die gerade im Zuge der europäischen Annäherung in der Grenzregion zu Tschechien und Polen ihren unverzichtbaren Stellenwert beweist.

Bjarnat Cyž, jednaćel Domowiny

Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin na přikładze Serbow

1. Zawod

Serbski lud, kiž je hižo wjac hač 1.500 lět w historiskim sydlenkim rumje Łužicy zasydleny, liči džensa něhdže 60.000 ludźi, kiž chcedža swoju rěč, swoju kulturu a swoje tradicije do přichoda zachować a wuwijać. Zato trěbne zakońske, infrastrukturelne, socialne, kubłansko-politiske a kulturno-politiske wuměnjaja su při tym z najrozsudnišim faktorom, hdyž ma so šanca za přežiwnjenje tuteho po ličbje do narodneje mjeńšiny zarjadowaneho ludu zawěsćić.

W dalšich wuwjedženjach chcu někotre wažne aspekty bliže naspomnić a rozložować. Při tym chcu na pozitiwne kaž tež na negatiwne nazhonjenja w přikładach pokazać a zdobom wopisować, w kotrej situaciji so serbski lud we Łužicy džensa pohibuje a kotre šancy ma, swoju rěč a kulturu, swoju narodnu identitu serbskich wobydlerjow tež w přichodze dale zawěsćić a zachować.

2. Zakońske wuměnjaja

W času přewróta wobsteješe za Serbow trěbność sejnoweprawniske zakłady a wuměnjaja wužadac, kiž we wobłukach kubłanje, kultura a infrastrukturalne wuwice wosebitu situaciju statusa mjeńšiny wobkedžbuje a za to trěbne wuwzaćne rjadowanja postajeja. Z tutymi ma so zaručić runostajenje wobydlerja Serba a Němca. Na zakładze zakładneho zakonja, artikel 3 su tajke wuměnjaja za kóždoho jednotliwca, za kóždu prirodnu wosobu zaručene. Mjeńšinowa situacija pak žada sej tež w dalokej měrje skupinske prawa, dokelž hodži so jenož w skupinje mjeńšinowa rěč a identita zhromadnje zachować. W zjednocenskim zrěčenju eksistuje protokolowa noticka z wosebitej zamołwitosću za zwjazkowe knježerstwo napřećo Serbam, kotraž je wosebje na spěchowanje serbskeje kultury wusměrjena. Po principje subsidiarity je w federalnym natwarje němskeho stata poľna zamołwitosć za kulturne a rěčne spěchowanje naležnosť krajow. Tohodla běše trjeba we wustawach nowych založenych krajow Sakskeje a Braniborskeje wosebity paragraf za škit Serbow zakótwić. Tole je so spočatk 90-tych lět poradžilo. Pozdžišo je so na tutym zakładze tež nowy serbski zakon w Braniborskeje a Sakskeje schwalil.

W cyłku móžemy džensa zwěsćić, zo smy sej po zaměrnym prócowanju dosć šěroki zakonski škit wobědzili, kiž wotpowěduje w dalokej měrje džensnišim mjezynarodnym standartam mjeńšinoweho prawa. Praksa pak pokaže, zo je tute werbalne zapisane prawo wotwisne wot politiskeje wollen za nałožowanje w praktiskim žiwjenju. Husto hdy zwěsćamy, zo jedna so při tym wo přilubjene

statne zaměry politiskeho razu, kiž njejsu w kóždym padže před sudnistwami wuskoržujomne. W swojej rozprawje pradźowaceho wuběrka za Europsku chartu „Wobłukowe ramikowe zrěčenje za škit narodnych mjeńšin“ zwěsća tamniši eksperca, „... zo su hišće dosć deficitow při praktiskim nałožowanju zakonskich rjadowanjow w Němskeje nastupajo serbskeho ludu k zwěsćenju. Tute deficity měli so krok po kroku přez wotpowědne statne naway wurunać“. Tole nastupa wosebje formy a wuměnjaja nałožowanja serbskeje rěče w zjawnej službje, dosahace wudžeržowanje kubłanskich stejišćow w dwurěčnym teritoriju Łužicy a zapřiće Serbow do rozudžacych gremijow w swójskich naležnosťach.

3. Kubłanske naležnosť

W Sakskeje a Braniborskeje eksistuje wotpowědny zakon za kubłanje, w kotrymž su zapisane samostatne paragrafy za móžne wuwzaćne rjadowanja w serbskim šulstwe. Bohužel njejsu přez tute paragrafy konkretne wuwzaćne rjadowanja sfiksowane, kiž hodža so tež před sudnistwami wuskoržić. Z tym mamy situaciju, zo móže stat po politiskich rozsudach do syće serbskich šulow tak daleko zasahać, zo so struktury tež přećiwu woli Serbow změnja – hlej přikład stawk wokoło zawrjenja Chróšćan srjedźneje šule.

Potrjecheni starši a Domowina žadaja sej w tutym zwisku do přichoda doľhotrajne jasne rjadowanja w zmysle škitaneho mjeńšinoweho šulstwa z konkretnymi strukturami. Mjeńšinowe šule eksistuja po wšelakich modelach nošerstwa we wjacorych krajach Europy – hlej přikład mjeńšinowe šulstwo Danow w Němskeje abo šulstwo za němsku mjeńšinu w Madžarskeje. W tutych tak mjenowanych „narodnych šulach“ dže tež wo to, zo so spěchuje narodna identita přislušnikow jedneje mjeńšiny. Tu mamy wotewrjene prašenje kak z tym wobchadzamy, hdyž so na jednym stejnišću tež němske džěči dwurěčne wukubľuja, kiž pak prašenje serbskeje narodneje přislušnosťe za sebje negatiwnje wotmoľwja. Paralelny poskitk w statnym šulstwe za mjeńšinu a za wjetšinu njese pozdatnje jedyn njeprěwinjeny konflikt. W tutej naležnosťi dyrbimy naše politiske aktiwity a žadanja dale wobkrućić a zastupować. Wuspěch lubjacy koncept Witaj-iniciatiwy, kiž předwidzi hižo předšulske dwurěčne kubłanje a intensiwne pokročowanje tuťoho w zakładnej a srjedźnej šuli, chcemy do přichoda dale wutwarić. Nadžijomnje docpějemy, zo so potřebnosť dwu- a wjacerěčnosťe w našim teritoriju wot wšitkich spóznaje a bóle a bóle přez kubłanski puć so zwužitkuje.

4. Medije

Mediju su wažny srědk spěchowanja narodne identity wosebje potom, hdyž nałožuje so we wusyłanjach radija a telewizije a nic naposledk tež w interneće mjeńšinowa rěč. W padže Serbow móžemy na dosć nahladny poskitk serbskorěčnych medijow pokazać. Při wšěm mamy za trjeba, zo so wosebje w telewiziji wusyłanske časy rozšěrjeja resp. tež wusyłanske městna tak zapołoža, zo móže kóždy njekomplikowane tute poskitki wužiwać. Internet skića džensniši džeń přistup k jednemu šerjenju informacijow pozdatnje bjez hranicow. To rěka, tež mjeńšiny dóstawaja w tutym zwisku móžnosć w swojej rěči a wo sebi po cyłym swěće informować. Měnju, zo měli my nowe ideje wuwiwać, kiž wjedu k tomu, zo wužiwaja mjeńšiny přez jedyn zwjazk na přikład we wobłuku FUEN tutu nowu technisku móžnosć swójske zajimy šěršo do swěta njesc a tež politisce artikulować. Namjetuju, zo so w přichodze na jednu platformu w interneće dorozumimy, kiž w kompaktnej formje mjezsobnu komunikaciju na krótkim puću dowoli.

5. Kulturne naležnosće

We wobłuku kulturnych aktiwitow smy dotal zamóhli přez statne spěchowanje zachować serbske kulturne institucije kaž naše džiwadlo, naš Serbski ludowy ansambl, naš wědomostny Serbski institut a tež naše Ludowe nakładnistwo. Z tutymi institucijemi a jich produktami přinošujemy k tomu, zo Serbjka kaž tež Němcy bohatosć serbskeje kultury a rěče spóznowaja, ju recipuja a na tute wašnje w zjawnosći spřistupnja. Tole je wažny faktor w prašenju wuznama mjeńšinoweje rěče w zjawnosći. Dyrbi so nam poradzić, zo móžemy w přichodze na kóždežkulim městnje serbsku rěč nałožować a wužiwać a z tym jeje wuznam skrućić. W tutym zwisku myslu tež na njekomplikowanu komunikaciju mjez słowjanskimi ludami, štož přeco a zaso našej młodzinje jako přikład přednesemy. Hdžež je mjezsobna komunikacija móžna, tam je tež njekomplikowane zhromadne džěło wuspěšne. Z tym so najlěpje na globalny přichod Europy nastajimy. Kulturne aktiwity a kulturna wuměna su w tutym zwisku dobry zakład, tutón proces bóle a bóle wutwarić.

6. Hospodarske wuwice w regionje

Smy žiwi w Euroregionje Nysa, hdžež su 4 narodnosće prezentni. Za přichod wuwica tutoho regiona je wažne, zo namaka kóždy čłowjek w teritoriju wotpowědne džělowe městno a socialne zawěšćenje. Tole pak tež woznamjenja, zo budže na zhromadnych wikach bóle a bóle trjeba we wjace rěčach mjez sobu komunicěrować a tak multikulturelny rum tež na džělowym městnje dožiwimy. Hdyž mamy džensa we Łužicy wjac hač

20 % bjezdžělnych potom njeje to runjewon dobre wuchadžišćo. Młodžina – tež serbska – z teritorija wucenje a pyta na druhim městnje swoju socialnu wěstosć. Bohužel nic w zhromadnym hospodarskim rumje tuteje Euroregiony. Tutón proces dyrbimy w přichodze wobroćić a wšitko za to činić, zo njeby so přez wotpućowanje z etniskeho ruma za Serbow, wosebje za serbsku młodžinu, proces asimilacije pospěšił. Trjebamy na hospodarskim polu a na polu infrastrukturelnego wuwica zhromadne projekty, kiž z našimi susodnymi komunami a politiskimi zamołwitymi planujemy a přewjedžemy. Za to chcu tež džensa tu na městnje wabić.

7. Serbska rěč w zjawnym wobchadže

Wšitcy smy na to pokazani, zo rozšěrimy móžnosće za zjawne nałožowanje serbskeje rěče w etniskim rumje. Tež hdyž je nałožowanje serbskeje rěče přez zakon garantowane a připóznate, njespóznowamy w dosahacej měrje pozitiwne aktiwity zamołwitych instancow wotpowědne praktiske wuměnenja za to wudžeržować. W zarjadnišćach zjawneje služby su hišće pře mało dwurěčnych přistajenych, kiž móža kóždeho Serba tež w serbskej rěči poslužować. Přeložki počezuja běrokratiske nałožby a su skěrje z hačidlom efektiwneho zhromadneho džěła. Nimo toho njeznajemy dosć pozitiwnych přikładow politiskich zamołwitych, zo by tež wšědný lud so aktiwnje na tutym procese spěchowanja dwurěčnosće wobdžělic móhl. Pře jara so hišće nałožowanje serbskeje rěče degraduje do kulturneje rěče, swójbneje rěče abo rěče, kiž hodži so w towarstwach a w cyrkwjach nałožować. Tole nam prosće njedosaha, hdyž chcemy jako mały narod přežiwic.

Zjimanje

Móžemy zwěsćić, kaž sym to spočatnje hižo spomnił, zo smy w poslednich lětach po přewróće dosć wuspěchow w prawniskich naležnosćach docpěli, nic pak hišće spokojace rezultaty w praktiskim nałožowanju tutych. Husto so praji, zo zaleži přežiwjenje narodneje mjeńšiny jenične na tym, kak sylna je přežiwjenska wola jeje přislušnikow. Njewobkedžbuje so, zo su za to trěbne wonkowne wuměnenja trěbne a wuznamne za wuspěch. Serbski lud a Domowina budže přeco a zaso na tute njedosahace wonkowne wobstejnoscje pozakać a sej tajke wuměnenja wužadać, kiž wjedu woprawdže k zastajenju asimilaciskeho procesa. Tole je naše sebjezrozumjeće, tole je naš najwažniši nadawk. Myslu sej, zo je situacija pola druhich narodnych mjeńšin podobna a tuž je wuměna nazhonjenjow najlěpša investicija do přichoda.

Bernhard Ziesch, Geschäftsführer der Domowina

Das Selbstverständnis der Minderheiten am Beispiel der Sorben

1. Einleitung

Das sorbische Volk, seit mehr als 1500 Jahren im historischen Siedlungsgebiet ansässig, zählt heute ca. 60.000 Menschen, die ihre Sprache, ihre Kultur und ihre Überlieferungen und Traditionen gewillt sind zu bewahren und fortzuentwickeln.

Die notwendigen gesetzlichen, infrastrukturellen, sozialen, bildungspolitischen und kulturpolitischen Rahmenbedingungen sind dabei von entscheidender Bedeutung, wenn die Überlebenschance einer Minorität gesichert werden soll.

Im folgenden Bericht werden diese Aspekte näher erörtert. Dabei sollen positive wie negative Erfahrungen als Beispiel dafür aufgezeigt werden, in welcher konkreten Situation sich heute das sorbische Volk in der Lausitz befindet und welche Chancen es hat seine eigenständige Sprache und Kultur, die nationale Identität sorbischer Bürger auch für die Zukunft weiterhin zu sichern.

2. Gesetzliche Rahmenbedingungen

Seit der Wiedervereinigung Deutschlands bestand für die Sorben das Erfordernis unter neuen rechtsstaatlichen Bedingungen gesetzliche Rahmenbedingungen einzufordern, die im Bereich Bildung und Kultur der Minderheitensituation entsprechende Ausnahmeregelungen fixieren, die zur Gleichstellung der Angehörigen des sorbischen Volkes führen. Nach dem Grundgesetzartikel 3 sind solche Rahmenbedingungen für das einzelne Individuum, für die natürliche Person gegeben. Minderheitensituationen erfordern aber auch Gruppenrechte für eine Gemeinschaft, die darauf angewiesen ist, innerhalb dieser ihre Sprache und ihre nationale Identität gemeinsam auszuleben. Im Einigungsvertrag gibt es eine Verpflichtung des Bundes gegenüber den Sorben die insbesondere auf die Kulturförderung ausgerichtet ist. Nach dem Subsidiaritätsprinzip sind vorrangig die Länder dafür verantwortlich, weitere gesetzliche Rahmenbedingungen im Bereich der Bildung und Kultur zu verabschieden. Insgesamt kann heute eingeschätzt werden, dass die erreichten Ergebnisse dieser Bemühungen den heutigen Erfordernissen entsprechen und dass mit der Neubildung der Bundesländer in Sachsen und Brandenburg auch entsprechende Verfassungsartikel verankert wurden. Dieser Rechtsstatus ist auf europäischer Ebene als beispielgebend zu bezeichnen und entspricht auch dem unterzeichneten Rahmenübereinkommen zum Schutz nationaler Minderheiten des Europarates sowie der Sprachencharta der Regional- und Minderheitensprachen.

In einem Bericht des beratenden Ausschusses für das Rahmenübereinkommen zum Schutz nationaler Minderheiten des Europarates wird jedoch auch festgestellt, dass bei den Sorben trotz der positiv geregelten gesetzlichen Rahmenbedingungen Defizite bei deren praktischen Anwendung bestehen. Diese Defizite werden von der genannten Arbeitsgruppe als ein „Spielraum“ für Verbesserungen, teils auch als notwendige Voraussetzung beispielsweise bei der Anwendung der sorbischen Sprache im öffentlichen Dienst angesehen. Nähere Erläuterungen dazu in den folgenden Punkten.

3. Bildungswesen

Grundlage für eine minderheitenspezifische, rechtliche Lösung der Rahmenbedingungen im Bildungswesen sind das Sächsische und das Brandenburgische Schulgesetz mit entsprechenden Einzelparagraphen für das sorbische Volk. Zu bemängeln ist in diesem Zusammenhang, dass bei diesen allgemein formulierten Rahmenbedingungen keine konkreten Sonderbedingungen geregelt werden, die der tatsächlichen demographischen Struktur des sorbischen Volkes gerecht werde. So gibt es beispielsweise keine gesetzlich festgeschriebene Herabsetzung des Klassenteilers in sorbischen Schulen, die der ländlichen Region und dem jeweiligen Einzugsbereich gerecht werden. Damit verbunden ist der zur Zeit laufende Auseinandersetzungsprozess mit der Sächsischen Landesregierung im Hinblick auf die Schulnetzplanung zu sorbischen Schulen. Das Beispiel Mittelschule Crostwitz hat gezeigt, dass sorbische Eltern ihre Verfassungsrechte der Sächsischen Verfassung nach Artikel 6 wünschen und solche Rahmenbedingungen an den jeweiligen Standorten einfordern, die nicht nur das Bildungsziel der Vermittlung der sorbischen Sprache, sondern den Status einer Nationalitätenschule haben. In ganz Europa gibt es diesen Typ Schulen für Angehörige nationaler Minderheiten, wobei neben der Sprachvermittlung die Erziehung zu bewussten jungen Menschen eingeschlossen ist, die sich als Angehörige dieser Minderheit verstehen und ihre Identität, ihr Geschichtsbewusstsein, ihre Traditionsverbundenheit vermittelt bekommen.

Eine solche Aufgabe ist in sächsischen staatlichen Schulen nicht vorgesehen. Es bleibt derzeit die offene Frage, mit welcher Form der Förderung von etwaigen Ersatzschulen die Sächsische Landesregierung die Verpflichtung aus der Verfassung erfüllen will. In diesem Zusammenhang ist auch festzustellen, dass die ausreichende Bereitstellung

von Lehrern mit sorbischen Sprachkenntnissen für sorbische Schulen künftig gesichert werden muss. Bereits jetzt ist ein Lehrermangel festzustellen, der dem positiv angelaufenen Modellprojekt „WITAJ-Initiative“ (Revitalisierung der Sprache in der Lausitz) entgegensteht.

4. Medien

Die Bereitstellung und Verfügbarkeit von sorbischsprachigen Printmedien sowie die sorbischsprachigen Sendungen in den elektronischen Medien wird von sorbischer Seite als angemessen betrachtet. Die Palette der sorbischsprachigen Printmedien, insbesondere herausgegeben durch den Domowina-Verlag widerspiegelt die Gesamtsituation der Sorben in der Ober- und Niederlausitz. Derzeitiges Problem in diesem Bereich ist die Stagnation der materiellen Absicherung der Herausgabe dieser Medien. Bereits seit Jahren müssen diese mit einem gedeckelten Haushaltsansatz auskommen was eine Jahr für Jahr veränderte wirtschaftliche Situation bedeutet, Sparmaßnahmen gehen zu Lasten von Inhalten, ähnlich wie es insgesamt bei der Kulturförderung in ganz Deutschland der Fall ist. Für eine Minderheit bedeutet dies eine besonders schwierige Situation, da alle Produkte „unikat“ sind und daher nicht von der Anzahl reduziert werden können.

Im Bereich des Rundfunks und Fernsehens, insbesondere in öffentlichen Anstalten gibt es ein solides Angebot an sorbischsprachigen Sendungen mit sorbischer Spezifik in sorbischer Sprache. Die jüngste positive Entwicklung ist das Angebot des TV-Magazins „Wuhladko“ im MDR. Diese Entwicklung zeigt, dass nur dann, wenn sorbische Vertreter in entsprechenden Entscheidungsgremien vertreten sind, auf politischer Ebene auch Erfolge errungen bzw. durchgesetzt werden können.

5. Kultur

Die vorhandenen sorbischen Kultureinrichtungen, wie das Deutsch-sorbische Volkstheater Bautzen, das Sorbische Nationalensemble, das Sorbische Institut, der Domowina-Verlag sind Institutionen, die im vergangenen Jahrhundert in den 50-er Jahren entstanden sind. Sie gewährleisten bis heute, dass eine solide Bewahrung und Fortentwicklung der sorbischen Kultur möglich ist, deren Finanzierung erfolgt durch Zuschüsse des Fehlbedarfes der im Jahre 1991 gegründeten Stiftung für das sorbische Volk. Innerhalb dieser Stiftung engagieren sich die Bundesregierung und die beiden Landesregierungen Sachsen und Brandenburg mit einem jährlichen Etatzuschuss. Derzeitiges Problem ist die Gesamtsituation der Kulturförderung in Deutschland, die auch auf die sorbische Stiftung angewandt wird. Trotz der umfassend geführten

Bjarnat Cyž/Bernhard Ziesch

politischen Gespräche mit den jeweiligen Landesregierungen und der Bundesregierung, den Abgeordneten in den Parlamenten ist es nicht gelungen eine solche mittelfristige Finanzplanung zu sichern, die eine solide Arbeitsweise dieser Einrichtungen auch künftig ermöglicht. Jahr für Jahr sind die Verantwortlichen dieser sorbischen Institutionen angehalten, mit weniger Mitteln ihren Kulturauftrag zu erfüllen, wobei festgestellt werden muss, dass die sukzessive Reduzierung von Personalkosten zur Reduzierung der hauptamtlich Beschäftigten geführt hat. Die sorbischen Vertreter im Stiftungsrat haben deshalb im vergangenen Jahr eine Budgetierung eingefordert, die auf inhaltliche Prioritäten abgestellt ist und im Bereich der Kulturförderung bereits einen schmerzlichen Einschnitt bedeutet. Eine solche Entwicklung steht im Widerspruch zu den Vereinbarungen im Einigungsvertrag der Bundesrepublik Deutschland, wonach der Schutz, die Bewahrung und Fortentwicklung der sorbischen Kultur gewährleistet werden soll.

6. Wirtschaftliche Entwicklung der Region

Soziale Sicherheit ist für die Menschen die erste Voraussetzung, bevor sie innerhalb einer Region ihr gemeinschaftliches Leben helfen zu gestalten und sich insbesondere auch für die Bewahrung einer eigenständigen Sprache und Kultur engagieren. Festgestellt werden muss jedoch, dass im Bereich der Lausitz eine Arbeitslosigkeit von mehr als 20 % besteht. Darüberhinaus gibt es einen erheb-

Koncert Łemkowskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Kyczera“ w Legnickim Centrum Kultury

lichen Mangel an Ausbildungsplätzen für Jugendliche. Dies hat zur Folge, dass die sorbische Jugend die ethnische Gemeinschaft verlassen muss, wenn sie ihren beruflichen Bildungsweg erfolgreich gestalten will. Es besteht die Gefahr, dass damit verbunden eine beschleunigte Assimilation die Folge ist. Hinzu kommt, dass die soziale Unsicherheit mit einem Geburtenrückgang verbunden ist, so dass die demographische Struktur des sorbischen Volkes stark rückläufig ist. Diesen Prozess aufzuhalten wird nur gelingen, wenn auch die wirtschaftliche infrastrukturelle und soziale Situation in der Lausitz durch gezielte Förderprogramme der Bundes- und Landesregierung verbessert wird. Soziale Sicherheit gehört zu den notwendigen Rahmenbedingungen für das Fortbestehen des sorbischen Volkes und die Chancengleichheit einer Minorität. Das sorbische Volk selbst ist nicht in der Lage diesen Prozess eigenständig und erfolgreich zu beeinflussen.

7. Sorbische Sprache in der Öffentlichkeit

Jeder Sorbe ist darauf angewiesen, dass die Benutzung der sorbischen Sprache in der Öffentlichkeit zu einer Selbstverständlichkeit wird, deren Gebrauch staatlicherseits anerkannt und gefördert wird. Gesetzlich sind diese Rahmenbedingungen gewährleistet. In der Praxis jedoch findet man kaum die entsprechenden Voraussetzungen dafür. Als Beispiel sei der Bereich des öffentlichen Dienstes aufgeführt. In den Verwaltungen wird bei Neueinstellungen nicht auf die sprachliche Qualifikation der Mitarbeiter bezüglich der sorbischen Sprache geachtet. Wenn man als sorbischer Bürger von seinem Recht Gebrauch macht und in sorbischer Sprache Schriftstücke abfasst, dann wird das eher mit Befremden zur Kenntnis genommen, da man davon ausgeht, dass jeder Sorbe auch der deutschen Sprache mächtig und der Aufwand der

Übersetzung nicht gerechtfertigt ist. Das Erfordernis der Anwendung der sorbischen Sprache des Überlebens wegen ist im Bewusstsein der deutschen Mitbürger oft nicht nachvollziehbar. Eine solche Situation im Lebensumfeld der sorbischen Bürger führt eher dazu, dass die sorbische Sprache an Bedeutung verliert und der positive Ansatz im Gesetz nicht verwirklicht wird. Eine offene positive Politik seitens der Bundesländer, der Landkreise und Kommunen in dieser Frage wird deshalb von sorbischer Seite eingefordert. Hierzu braucht es ein natürlich gewachsenes tolerantes Umfeld und ein Miteinander aller Bürger in der Region. Der Vorteil einer Zweisprachigkeit wird von den deutschen Mitmenschen leider bisher nicht ausreichend erkannt. Der sorbische Bürger wird in all seinen Aktivitäten bei der Bewahrung seiner Sprache und Kultur eher im Bereich der landsmannschaftlichen Aktivitäten eingestuft.

Zusammenfassung

Es bleibt festzustellen, dass eine positive Entwicklung der Rahmenbedingungen für die Bewahrung und Fortentwicklung der sorbischen Sprache und Kultur nur dann erreicht wird, wenn von sorbischer Seite ausreichend Kraft und Ausdauer beim politischen Diskurs und in der Praxis vorhanden sind. In aller Regel ist die Überlebenskraft der Minorität selbst entscheidend dafür, ob der Staat die entsprechenden Voraussetzungen schafft oder nicht. Das sorbische Volk und die Dachorganisation der Sorben – die Domowina – wünschen sich in diesem Zusammenhang einen aufgeschlosseneren Dialog in all diesen Fragen mit den Politikern auf Bundes- und Landesebene und nicht zuletzt auch die unmittelbare Einflussnahmemöglichkeit auf den kommunalen Ebenen bei der Gestaltung und Anwendung der gesetzlich geregelten Rahmenbedingungen.

Serbsku hospodliwosć zeznałoj

Přihotuju přichodny seminar słowjanskich narodnych mjeńšin lětsa srjedź oktobra w pólskej Legnicy wopytašaj nawoda folklorneho ansambla Lemkow Jerzy Starzyński (nalěwo) a direktor Legnickskeho Centruma kultury Grzegorz Szczepaniak minjenu njeźdelu Domowinu. Do hosćenca Wjelbika jeju wi-

taše z chlébom a selu Weronika Malinkowa. (Hlej tež 2. strona!) Foto: BD

Serbske Nowiny
30. 5. 2006

Witanje hosći z Legnicy - Jerzy Starzyński, nawoda Kyczera a Grzegorz Szczepaniak, direktor Centruma kultury - w Budyšinje, přihotuju seminar.

Begrüßung der Gäste aus Legnica - Jerzy Starzyński, Leiter des Ensembles Kyczera und Grzegorz Szczepaniak - in Bautzen, das Seminar vorbereitend.

Powitanie gości z Legnicy - Jerzy Starzyński, kierownik zespołu „Kyczera“ i Grzegorz Szczepaniak, dyrektor Legnickiego Centrum Kultury podczas pobytu w Budziszynie - przygotowania do kolejnego Seminarium

Přihotuja zetkanje słowjanskich narodnych mjeńšin Seminar lětsa w Legnicy

Budyšin (SN/MkWj). Mjenje bóle na kromje 51. mjezynarodneho kongresa Federaciskeje unije europskich narodnych mjeńšin FUEN minjenu tydzeń w Budyšinje wotmě so podawk, kotryž maja w zarjedže Domowiny w Budyšinje za tak normalny, zoso lědma wo nim rozprawja.

W zwisku z wustupom folklorneho ansambla Lemkow „Kyczera“ z pólskeje Legnicy na folklornym programje „Europa z hosćom we Łužicy“ běštaj tež nawoda ansambla Jerzy Starzyński a direktor Legnickskeho Centruma kultury Grzegorz Szczepaniak w Budyšinje. Tam zetkaštaj so z městopředsydu Domowiny dr. Pětrom Brězanom a referentom Domowiny za wukrajne naležnosće Jurijom Łušćanskim. Hłowny dypk jednanjow bě přihot FUEN-seminara słowjanskich narod-

nych mjeńšin srjedź oktobra w Legnicy. Dalša tema bě wobdźělenje Serbow na lětušim mjezynarodnym folklornym festiwalu w juliju tohorunja w Legnicy.

Seminar słowjanskich narodnych mjeńšin ma mjeztym dobru tradiciju. Před třomi lěty zetskachu so zastupnicy mjeńšin w Budapesće, tež Delnja Łužicy bě hižo z hosćicelom. Za lětuši seminar je prezident města Legnica Tadeusz Krzakowski patronatstwo přewzał, kaž to oficialne wopismo zamołwitym w zarjedže Domowiny wobkruća. Seminary słowjanskich narodnych mjeńšin wotměwaja so paralelnje k seminarom němskich narodnych mjeńšin. Wone su wuraz zesylnjeneho sebjewědomja słowjanskich mjeńšin a přiběrajcy tež zajimawe za politikarjow a nadregionalne medije.

Medijowe wozjewjenje/Pressemeldung www.domowina.de 18.10.2006:

X. FUEV-Seminar in Legnica

Bereits seit zehn Jahren organisiert die Geschäftsstelle der Domowina im Oktober ein Seminar der slawischen nationalen Minderheiten. Die Seminare finden abwechselnd in der Lausitz bzw. in der Heimat einer Minderheit statt, damit die Teilnehmer vor Ort die Situation der Volksgruppen kennenlernen können. Gastgeber des diesjährigen Seminars ist die Minderheit der Lemken in Polen.

Das X. FUEV-Seminar slawischer Minderheiten findet vom 19. bis 22. Oktober in Legnica (Polen) unter dem Motto „Das Selbstverständnis der Minderheiten“ statt. Unter den diesjährigen Teilnehmern aus 10 nationalen Minderheiten werden unter anderem Zlatka Gieler, Vizepräsidentin der Föderalistischen Union Europäischer Volksgruppen (FUEV), der stellvertretende Vorsitzende der Domowina Dr. Peter Bresan und Jerzy Starzynski, Leiter des Tanz- und Gesangensembles der Lemken „Kyczera“, sein. Als Gast wird Dobiesław Rzemieniewski, Abteilungsleiter für nationale und ethnische Minderheiten der polnischen Regierung, erwartet. Die Schirmherrschaft hat Tadeusz Krzakowski, Oberbürgermeister der Stadt Legnica, übernommen.

Traditionell finden am ersten Seminartag Vorträge und Diskussionen statt. Am 20. Oktober sprechen unter anderem Dr. Helena Duć-Fajfer zum Thema „Das Selbstverständnis der Minderheiten am Beispiel der Lemken“ und der Geschäftsführer der Domowina Bernhard Ziesch, der diese Frage am Beispiel der Sorben erörtert.

Am Nachmittag ist dazu ein Workshop aller Teilnehmer geplant. Am zweiten Tag sind eine Exkursion sowie Gespräche mit Gastgebern und Politikern geplant.

X. FUEN-Seminar w Legnicy

Hižo 10 lět organizuje zarjad Domowina kóždy lěto w oktobrje Seminar słowjanskich narodnych mjeńšinow. Seminary so wotměnjejo we Łužicy a pola jednej ze słowjanskich narodnych mjeńšinow přewjedu, zo móhli so wobdźelnicy na městnje ze situaciju narodnje skupiny zeznajomnić.

Lětsa wotměje so X. FUEN-seminar słowjanskich mjeńšinow, a to wot 19. hač do 22. oktobra w Legnicy (Pólska) pola Łemkow na temu „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšinow“. Mjez cyłkownje 40 wobdźelnikami, kotřiž zastupuja 10 narodnych mjeńšin, budu Zlatka Gieler, wiceprezidentka Federalistiskeje unije Europskich narodnych skupin (FUEN), městopředsyda Domowiny dr. Pětr Brězan a Jerzy Starzynski, prezes ansambla Łemkow za spěw a reju „Kyczera“. Připrajił je tež wotrjadnik za narodne a etniske mjeńšiny knježerstwa Pólskeje, Dobiesław Rzemieniewski. Patronatstwo seminara je přewzał Tadeusz Krzakowski, wyši měšćanosta Legnicy.

Přeni dzeń seminara postaja tradicionelne přednoški a diskusije. Dnja 20. oktobra porěčitaj mjez druhim Dr. Helena Duć-Fajfer na temu „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšinow na přikładze Łemkow“ a jednaćel Domowiny Bjarnat Cyž, kotryž tute prašenje na přikładze Serbow wobswětli. Popołdnu je k tomu džěłarnička planowana.

Druhi dzeń je stajnje hóstnej narodnej skupiny wěnowany. Přez ekskursiju zeznaja wobdźelnicy wšědny dzeń skupiny, ale tež zastupjerjow wjetšiny, kotřiž su po połowanju a na politiskej runinje z nimi zwjazani. Wobdźelnicy X. FUEN-seminara wočakuje dnja 21. oktobra wobšěrnny program w Michałowje; wječor su z hosćom w Centrumje kultury w Legnicy, hdžež jim ansambl Łemkow „Kyczera“ swjedženski program přednjese.

Seminar słowjanskich narodnych mjeńšin zahajeny

FUEN pola Łemkow

Legnica (SN/mwe). Na temu „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin“ je so džensa do njedźele trajacy X. seminar Federalistiskeje unije Europejskich narodnych skupin (FUEN) w pólskej Legnicy pola Łemkow zahajił. Džesaty króć organizuje Domowina kóždy lěto w oktobrje tute zarjadowanje, kotraž přewjedže so jedne lěto we Łužicy a druhe pola jedneje ze słowjanskich narodnych mjeńšin. Zaměr je, zo móhli so wobdźělnicy na městnje ze žiwjenjom, rěču a kulturu kaž tež tradicijemi narodnjeje mjeńšiny zeznajomić.

Mjez 40 wobdźělnikami, kotřiž zastupuja džesac narodnych skupin, su w Legnicy Zlatka Gieler, wiceprezidentka FUEN, městopředsyda Domowiny dr. Pětr Brězan a Jerzy Starzyński, prezes ansambla Łemkow za spěw a reju „Kyczera“. Powitał je džensa wobdźělnikow seminara wotrjadnik za narodne a

etniske mjeńšiny knjezerstwa Pólskeje Dobiesława Rzemieniewski. Patronatstwo zarjadowanja je přewzał wyši měščanosta Legnicy Tadeusz Krzakowski. Po tradiciji wotměchu so dopołdnja přednoški a diskusije. Porěčała je na žurli wysokeje šule mjez druhim Dr. Helena Duć-Fajfer na temu „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin na přikładze Łemkow“. Dr. Pětr Brězan přednošowaše wo Domowinje a jeje nadawkach džensa. Před wjace hač 150 studentami a šulerjemi wotmołwješe senator, mlody lékar Dr. Rafał Ślusarz w diskusiji na prašenja přitomnych. Přecel Serbow poby na zašłym folklornym festiwalu w Chróścicach a wudźeržuje dale zwiski z mlodymi Serbami. Za jutře je planowana ekskursija, hdžež zeznaja wobdźělnicy wšědny džen narodnjeje skupiny Łemkow. Wječor zekaja so wšitcy w kulturnym domje.

Serbske Nowiny
20. 10. 2006

Serbske Nowiny
30. 10. 2006

Zwiedzanie miasta/
Führung durch die Stadt Legnicy
Jerzy Starzyński (na prawo/rechts)

X. seminar FUEN wuspěšnje skónčeny

Dojednanje na europskej runinje

Legnica (SN/mwe). Městopředsyda Domowiny dr. Pětr Brězan a direktor Legničanskeho kulturneho centruma Grzegorz Szczepaniak podpisašaj pjatk na kromje X. seminaru FUEN w Legnicy dojednanje wo dalšich projektach na europskej runinje. Zhromadnje chcetej třěšny zwjazz Serbow a pólske kulturne srjedzišćo projekty wosebje mlodostnym na polu kultury, kubljanja a slědženja organizować.

Zastupjerjo narodnych mjeńšin Maďarskeje, Awstriskeje, Estiskeje, Serbskeje, Słowakskeje, Pólskeje a Serbja diskutowachu pjatk a sobotu wo dalšim wuwicowym puću wosebje k skrućenju

narodneho sebjewědomja. Domowina w nadawku FUEN seminar kóždy lěto přihotuje, na čole z referentom Jurjom Łuščanskim. Lětsa, tak wón, su so tohorunja pólscy politikarjo za zarjadowanje zajimowali. Mjez nimi bě Dobiesław Rzemieniewski z pólskeho ministerstwa za nutrkowne naležnosće a zamolwity za narodne mjeńšiny; wyši měščanosta Legnicy Tadeusz Krzakowski přewza patronat. Přitomni běchu zastupjerjo Wrocławja. Nimo přednoškow bě jedyn z wjerškow seminaru sobotna ekskursija do Michałowa, Zimnjeje Wody a Zamienic, hdžež bydlili pólska narodna mjeńšina Łemkow. Mjez druhim wobhladachu sej

Wiceprezidentka FUEN Zlatka Gieler, wyši měščanosta Tadeusz Krzakowski a dr. Pětr Brězan (wotlěwa) Foto: J. Łuščanski

Wirtualna Polska 20. 10. 2006:

Międzynarodowa konferencja słowiańskich mniejszości narodowych

Legnica/PAP. zachowaniu samoświadomości rozmawiali przedstawiciele słowiańskich mniejszości z różnych krajów podczas dorocznej międzynarodowej konferencji, która odbyła się w piątek w Legnicy. Jak podkreślili organizatorzy po raz pierwszy sympozjum to gości w Polsce.

Delegacje mniejszości zamieszkujących m.in. Austrię, Słowację, Węgry, Serbię, Łotwę i Niemcy, spotkały się w Legnicy w ramach X Międzynarodowej Konferencji FUEN, czyli Związku Federalnego Narodowości Europejskich, którego głównym celem jest ochrona tożsamości narodowej mniejszości narodowych, ich języka, kultury, historii. Gospodarzami sympozjum są Łemkowie oraz Związek Serbów Łużyckich. Łemkowie - to mniejszość etniczna, która do końca II wojny światowej zamieszkiwała tereny Beskidu Niskiego i Sądeckiego. W latach 1944-1946 część z nich deportowano na Ukrainę, a pozostałą część w 1947 roku w ramach akcji Wisła przesiedlono na ziemie zachodniej i północnej Polski.

Serbołużyczanie to mniejszość słowiańska zamieszkująca teren Łużyc - na południowym wschodzie Brandenburgii i we wschodniej części Saksonii. Zachowują oni własną mowę i odrębność kulturową.

„Na tej konferencji jest wiele osób, które z racji swoich funkcji m.in. w FUEN współpracują lub pracują w różnych strukturach europejskich, liczymy, że prezentując naszą działalność zyskamy tam przychylność dla niej i uznanie na forum międzynarodowym dla mało znanej mniejszości, jaką jesteśmy“ - powiedział PAP przedstawiciel legnickich Łemków, Jerzy Starzyński. Legnicy Łemkowie twierdzą, że od wejścia Polski na drogę demokracji także dla nich rozpoczęły się lepsze czasy. „Od kilkunastu lat mamy wreszcie prawo, bez obawy o utratę pracy, brać wolne dni w nasze święta religijne, które odbywają się zgodnie z kalendarzem juliańskim i nie pokrywają się z polskimi świętami“ - powiedziała PAP jedna z uczestniczek konferencji.

Starzyński podkreślił, że obecność przedstawicieli polskiego samorządu, administracji wojewódzkiej i ministerstwa nie tylko podnosi rangę spotkania. „Liczymy, że wreszcie

Przyjęcie u Prezydenta Miasta /Empfang beim Oberbürgermeister Legnicy, Tadeusz Krzakowski

największe skupisko Łemków w Polsce, jakie jest na Dolnym Śląsku, zyska dofinansowanie dla własnych instytucji. Marzy nam się biblioteka czy centrum kultury łemkowskiej“ - podkreślił Starzyński.

Jak przypomniał podczas konferencji Dobiesław Rzemieniewski z Ministerstwa Spraw wewnętrznych i Administracji, w Polsce jest 13 grup mniejszości. Dziewięć z nich to mniejszości narodowe - Niemcy, Czesi, Słowacy, Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Rosjanie, Żydzi i Ormianie. Pozostali to przedstawiciele mniejszości etnicznych: Łemkowie, Romowie, Tatarzy i Karaimi.

Własne działania zmierzające do zachowania samoświadomości przedstawiali podczas konferencji Łemkowie oraz Serbołużyczanie. Ci pierwsi pielęgnują folklor dzięki założonemu w Legnicy Łemkowskiemu Zespołowi Pieśni i Tańca Kyczera. Współorganizują też doroczną Watrę, na którą zjeżdżają Łemkowie z kraju i zagranicy. Serbołużyczanie pochwalili się swoim związkiem o nazwie Domowina, który założono już w 1912 roku (reaktywowano go po wojnie) jako naczelny związek towarzystw i zrzeszeń serbołużyckich. „Domowina dzisiaj broni interesów ok. 60 tysięcy Łużyczan m.in. z Saksonii i Brandenburgii. Jej celem jest zachowanie i rozwój języka, świadomości narodowej i tradycji. Reprezentuje ona interesy tej grupy wobec różnych instytucji i stoi na straży przestrzegania uregulowań prawnych“ - podkreślał dr Petr Brezan.

FUEN jest niezależnym związkiem organizacji mniejszości narodowych w Europie, który powstał w 1949 roku, w czasie tworzenia Rady Europy. Wchodzi w skład Komitetu Łącznikowego Organizacji Pozarządowych Rady Europy.

Naša Domowina 30. 5. 2006:

X. FUEN-seminar słowjanskich narodnych mjeńšin wuspěšnje zakónčeny Dojednanje na europskej runinje

Wot 20. ha č do 22. oktobra wotmě so X. FUEN-seminar słowjanskich narodnych mjeńšin pola Lemkow w Legnicy (Pólska). Na seminarje, kotryž Domowina kóždy lěto w nadawku Federalistiskeje unije narodnych mjeńšin (FUEN) organizuje, wobdžělichu so lětsa 32 zastupjerjow z 13 organizacijow džewjeć narodnych mjeńšin ze Słowakskeje, Madžarskeje, Awstriskeje, Estiskeje, Serbiskeje, z Pólskeje a Łužicy. „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin“ běše lětuša tema seminara, kotrejž wěnowachu so Dobiesław Rzemienieski, wotrjadnik za narodne a etniske mjeńšiny knježerstwa Pólskeje, Lemkowka dr. Helena Duć-Fajfer, člonka komisije mjenowaneho zarjada, a dr. Pětr Bržan, městopředsyda Domowiny.

Z temu „Sebjezrozumjenje narodnych mjeńšin“ zaběrachu so seminarisća z dwójnym přistupom. Bj. Cyž přednjese poziciju FUEV, kotre su kriterije, kiž rozeznawaja awtochtone mjeńšiny wot nowych mjeńšinow, cituju z „Charty narodnych mjeńšin“.

Zastupjerjo Lemkow rysowachu na přikładach pozitiwne mechanizmy za wozrodjenje narodneje identity pola přislušnikow mjeńšiny a kak zjawnosć na tute sebjezrozumjenje w etniskim rumje reaguje.

Z wotpohladom smy seminar na žurli Powołanskejewysokeješulepřewjedliatak nimo seminaristow wjace hač 150 studentow docpěli, kotřiž přednoškam zajimowani scěhowachu a so na žiwej diskusiji wobdžělichu. Zwěsćamy, zo připoznaće seminara přiběra, wosebje pola politiskich zamołwitych. Na seminarje je so wobdžělił młody senator Rafał Ślusarz a nimo mjenowanych referentow z knježerstwa tež zamołwita za narodne mjeńšiny Dolnośláskeho Wojewódstwa Małgorzata Różycka. Patronatstwo je wyši měščanosta Legnicy Tadeusz Krzakowski přewzał, kotryž je seminaristow tež na přijěće do radnicy witał.

Druhi dzeń seminara služeše tradicionelnje zeznaću hosćićelskeje narodneje skupiny, tutón króć potajkim Lemkam. Přez „Akciju Wisła“ 1947 so woni ze swojeje domizny Bieszcza-

dow z namocu přesydlachu. Hakle po politiskej změnje před 15 lětami so zaso jako Lemkojo wuznawaja a narodne žiwjenje wožiweja. Lemkojo nimaja třěšny zwjazk, ale su w dwěmaj towarstwomaj organizowani. Wudawaja časopis a swjeća „Lemkowske kermesz“, kermušu a druhe swjedženje. Swjedženje su wjazane z grjeksko-katolskim a prawoslawnym wěrywuznaćom.

Ze zajimom so seminarisća na ekskursiju do bliskich wjeskow podachu, do Michałowa, Žimneje Wody a Zamienic, hdžež su Lemkojo wjetšina wobydlerstwa. Tam wobhladachu sej bohaće wumolowane cyrkwy. Po puću zhoniču wobdžělnicy wjele wo čěžkim dóńće Lemkow a słyšachu jich rěč. Serbja zwěsćichu, zo je maćerščina hosćićelow serbsćinje poměrnje bliska a zo so derje dorozumjeja. Na žurli Akademije Ryczerskeje w Legniskim kulturnym centrumje předstaji nawječor lemkowski folklorny ansambl „Kyczera“ swój temperamentny swjedženski program. Ansambl je Serbam přez wustupy na mjezynarodnym folklornym festiwalu „Łužica“ derje znaty. Přez program wjedžeše nawoda ansambla Juro Starinski, kiž bě zdobom ze stron Lemkow zamołwity za FUEN-seminar.

Na kóncu zarjadowanja podžakowa so mag. Zlatka Gieler, wiceprezidentka FUEN „za wulce poradzeny kulturny program, za dobre přewjedjenje seminara, kotrejž je wšitkim wobdžělnikam dał hłuboki dohlad do žiwjenja Lemkow. Wjeselu so, zo su mjez wobdžělnikami seminara nowe a młode mjezwoča, młodzi ludžo, kotřiž zeńdženje wobohaćichu a naše ideje z elanom dale wjedu“.

Na kromje X. FUEN-seminara podpisaštaj dr. Pětr Bržan a direktor Legnickeho kulturneho centruma Grzegorz Szczepaniak dojednanje wo dalšich projektach na europskej runinje. Zhromadnje chcetej pólske kulturne srjedzišćo a třěšny zwjazk Serbow projekty, wosebje za młodostnych, na polu kultury a kubljanja organizować.

Jurij Łušćanski

X. FUEN-Seminar slawischer Minderheiten in Legnica/Polen erfolgreich beendet **Einigung auf Europäischer Ebene**

Das X. FUEN Seminar slawischer Minderheiten wurde vom 19. bis 22. Oktober 2006 in Legnica/Polen bei der ukrainischen Minderheit, den Lemken, durchgeführt. Das diesjährige Thema lautete „Das Selbstverständnis der Volksgruppen – Die Unterschiede zwischen autochthonen und „neuen“ Minderheiten im Prozess des europäischen Minderheitenrechts“.

Am Seminar nahmen 40 Vertreter von 13 Organisationen der 9 Minderheiten teil, so z. B. aus der Slowakei, aus Ungarn, Österreich, Estland, Serbien und natürlich aus Polen und der Lausitz. Das Seminar eröffneten die Vizepräsidentin der FUEN, Mgr. Zlatka Gieler, Dr. Peter Bresan, der stellvertretende Vorsitzende der Domowina und Jerzy Starzynski, Vorsitzender der lemckischen Ensembles „Kyczera“. Der Oberbürgermeister (Präsident) von Legnica, Tadeusz Krzakowski, welcher dankenswerter Weise das Patronat des Seminars übernommen hatte, sprach kurze Begrüßungsworte.

Zum „Selbstverständnis der Volksgruppen...“ referierten zunächst der Abteilungsleiter für nationale und ethnische Minderheiten der Regierung aus Warszawa, Dobiesław Rzemieniewski, dann die Lemkin Dr. Helena Duć-Fajfer, Mitglied der Kommission der polnischen Regierung für nationale Minderheiten Polens und der stellvertretende Vorsitzende der Domowina Dr. Peter Bresan. Der Geschäftsführer der Domowina, Bernhard Ziesch, sprach über die Position der FUEN, benannte Kriterien, die zwischen den autochthonen und den neuen Minderheiten unterscheiden, und zitierte aus der europ. Minderheiten Charta. (Die Referate werden in der Dokumentation veröffentlicht.)

In der anschließenden Diskussion sprachen vor allem die Vertreter der Lemken über die positiven Mechanismen zum Wiedererwecken der nationalen Identität und wie die Öffentlichkeit (die Mehrheit) auf dieses Selbstbewußtsein und Selbstverständnis (der Minderheit) im ethnischen Raum reagiert. Dabei wurde auch Kritik geübt – der Mehrheit gegenüber – und die anwesenden Politiker mußten sich provokante Fragen gefallen lassen.

Erstmalig entschieden wir uns mit dem Se-

minar in die Öffentlichkeit zu gehen und den Konferenzteil in der Aula der dortigen Berufshochschule durchzuführen. Diese Entscheidung wurde von der Hochschulleitung wie auch den Studenten sehr positiv aufgenommen. So erreichten wir neben den Seminarteilnehmern zusätzlich mehr als 150 Studenten, die den Vorträgen interessiert folgten und sich lebhaft an der Diskussion beteiligten.

Der zweite Seminartag ist traditionell der Exkursionstag und gehört ganz dem Gastgeber, den Lemken. Die Seminarteilnehmer begaben sich in die nahegelegenen Dörfer, nach Michałów, Żimneje Wody und Zamienic, in denen die Lemken die Mehrheit bilden, dabei wurden u. a. neue, reichbemalte Kirchen besichtigt. Unterwegs erfuhren die Teilnehmer von der lemckischen Kultur, der wechselvollen Geschichte und Sprache. In unregelmäßigen Abständen erscheint eine Zeitschrift, in lemckischer Sprache, d. h. in kyrillischer Schrift. Dies ist eine der Tatsachen, welche die Arbeit der Vereine erschwert, da die Jugend diese Schrift nicht beherrscht.

Durch die „Aktion Weichsel“ 1947 wurden die Lemken aus ihrer Heimat Bieszczady gewalttätig vertrieben. Und erst nach der politischen Wende, seit 15 Jahren, bekennen sie sich (wieder) als Lemken und organisieren sich. Sie haben keinen Dachverband, sondern sind in zwei Vereinen organisiert, in „Stowarzyszenie Lemków“ im niederschlesischem Gebiet und „Zjednoczenie Lemkow“ in den Beskiden. Beide Vereine feiern Bräuche, die an den Jahreskreis oder auch an die griechisch-katholische resp. an die ukrainisch-orthodoxe Kirche gebunden sind.

Im Saal des Legnicher Kulturhauses präsentierte am Abend das lemckische Folkloreensemble „Kyczera“ ihr Festprogramm, welches in vergangenem Jahr das 15-jährige Bestehen feierte.

Zum Abschluss bedankte sich die FUEN Vizepräsidentin, Zlatka Gieler, für das abwechslungsreiche Kulturprogramm, bei den Seminarteilnehmern für die interessanten Stunden und bei den Veranstaltern für die gelungenen Tage.

„Ich freue mich, dass unter den Teilnehmern auch wieder neue und junge Gesichter sind, junge Menschen, die unsere Tagung bereichern und unsere Ideen mit großem Elan fortführen werden,“ sagte sie.

Es hätten mehr Jugendliche der Minderheiten sein können, wir hoffen in diesem Jahr mehr junge Menschen motivieren zu können.

Die Bedeutung des FUEN Seminars slawischen Minderheiten nimmt immer mehr an Bedeutung zu, besonders bei den politisch Verantwortlichen. Neben den genannten Referenten der Regierung, nahm am Seminar teil der unlängst erst gewählte junge Senator und Arzt, Dr. Rafał Ślusarz, wie auch die Verantwortliche für nationale und ethnische Minderheiten der Wojewodschaft Niederschlesien Małgorzata Różycka.

Jerzy Starzynski stellte abschließend fest: „dass das Seminar uns, den Lemken einen nicht hoch genug einzuschätzenden Aufschwung gegeben hat, konkret durch die internationalen Seminarteilnehmer, die starke Beteiligung der politi-

schen Vertreter Polens, welche zum Teil erstmalig mit uns bekannt wurden und nicht zuletzt durch die Medienpräsenz. Und auch unter den Studenten der Hochschule waren viele Jugendliche, die bisher kaum etwas von uns Lemken und den anderen slawischen Minderheiten etwas wußten. Wir sind den Organisatoren, der Domowina, der FUEN und dem Bundesministerium des Innern dafür sehr dankbar“.

Am Rande des X. FUEN Seminars unterschrieben Dr. Peter Bresan und der Direktor des Legnicher Kulturzentrums Grzegorz Szczepaniak einen Vertrag über weitere Projekte auf europäischer Ebene. Gemeinsam wird das polnische Kulturzentrum und der Dachverband der Sorben Projekte, insbesondere für Jugendliche, auf dem Gebiet der Kultur und der Bildung organisieren und durchführen.

Das XI. FUEN Seminar slawischer Minderheiten wird im Oktober 2007 bei den Kroaten im Burgenland stattfinden.

Jurij Wuschansky

Wobdźelnicy / Teilnehmer / participants

- National Self- Government of Slovaks Hungaria: **Fuzik, János** -President, **Horváth, Endre** - Vizepräsident,
- Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću: **Mag. Gieler, Zlatka** - Präsidentin, **Perušić, Jelka** - Vorstandsmitglied
- Union of Slavonic educational and Charitable societies in Estonia: **Koenigsberg, Marina** - Kunstdirektor, **Matrosova-Zybina, Liudmila** - Senior Sekretär
- Związek Ukraińców w Polsce: **Jawornicka, Stefania, Pecuszok, Bohdan** - Vorstandsmitglieder
- Democratic Union of Croats in Vojvodina –youth section: **Hupko Dragan** - Jugendsektion, **Budinčević, Ivan** - Vorstandsmitglied
- Zjednoczenie Łemków: **prof. Ksenycz, Andrzej** - Verwaltung
- Društvo Gradišćanski Hrvatov u Madarskejskoj: **Völggyi, Geza** - Vorstandsmitglied
- Društvo Gradišćanskohrvatske mladine u Ugarskoj: **Mag. Mogyorösi, Petar** - Stellvertretender Vorsitzender
- Hrvatsko kulturno društvo Čunovo, Slowaksko: **Maaszova, Katarina** - Mitglied / Jugendvertreterin
- Stowarzyszenie Lemków: **Kopcza, Andrzej** - Vorsitzender, **Kosowski, Stefan** -Verwaltung
- Stowarzyszenie Młodzieży Łemkowskiej „ Czune”: **Fesz, Jan** - Vorstandsmitglied/ Jugendvertreter
- Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych:
Dr. Duč-Fajfer, Helena- Vertreterin der Lemken
- Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej RUTENIKA: **Sadowicz-Bakowska, Wiera** - Vorsitzende
- Łemkiwskij ansambl piśni i tancia KYCZERA: **Starzynskij, Jerzy** - Vorsitzender, **Bybe, Irena** - Vorstand
- Urząd Miasta Legnicy, **Balawender, Krzysztof** - Verantwortlicher für Minderheiten
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Warszawie: **Rzemieniewski, Dobiesław** - Abteilungsleiter
- Wydział Spraw Obywatelskich i Migracji, Dolnośląski Urząd Wojewódzki we Wrocławiu: **Różycka, Małgorzata**- Minderheitenverantwortliche
- Departement Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych Warszawa: **Głowacka-Mazur Danuta**, zast.Dyr.
- Legnickie Centrum Kultury: **Szczepaniak, Grzegorz** - Direktor
- Senat des polnischen Sejms: **dr Ślusarz, Rafał** - Senator
- Młodzinske towarzystwo PAWK: **Kowar, Madlena** - Mitglied/ Verteterin der Jugend
- Domowina – Związek Łużyckich Serbow/Bund Lausitzer Sorben/Związek Łużyckich Serbów: **dr. Brézan, Pětr** - stellvertretender Vorsitzender, **Cyž, Bjarnat** - Geschäftsführer, **Łuścanski, Jurij** - Referent für kulturelle Angelegenheiten und Ausland, **Kowar, Marko** - Referent für wirtschaftliche und infrastrukturelle Angelegenheiten, **Pěčcyna, Marja** - MA Finanzen

---

IMPRESSUM

**IX. FUEN-Seminar slawischer Volksgruppen und Minderheiten
„Die Erweiterung der EU - Chancen und Risiken für die Volksgruppen“**

Wudawaćel/Herausgeber: Domowina - Bund Lausitzer Sorben e.V.
Póstowe naměsto/Postplatz 2, 02625 Budyšin/Bautzen
2006

Redakcija/Redaktion: Jurij Łuščanski/Wuschansky
referent za kulturne naležnosće a wukraj/
Referent für kulturelle Angelegenheiten und Ausland
Tel.: 03591 550208, Fax: 03591 42408,
E-Mail: wuschansky-domowina@sorben.com, Internet: www.domowina.de

Fota/Fotos: Marina Kenigsberg
Zhotowjenje/Herstellung: Claudia Knobloch
Spěchowane přez/
Gefördert durch: Załožba za serbski lud/Stiftung für das sorbische Volk
Bundesministerium des Innern
